

VYSVĚTLIVKY

Str.:

- 9: *báň Sv. Petra* — Michelangelo Buonarroti (1475—1564) byl od r. 1547 po Bramantovi, Raffaelovi, Antoniovi da Sangallo čtvrtým stavitelem chrámu sv. Petra;
- 10: *danteskní* — připomínající Dantovu Božskou komedii, zejména první její část (Peklo); *Kupida, jenž ho uvedl z Florencie do Říma* — Lorenzo di Pierfrancesco de Medici přiměl Michelangela, aby svou sochu spícího Kupida, římského bůžka lásky, připodobnil antické vykopávce. Obchodník pak sochu podvodně prodal v Římě jako dílo antické. To způsobilo, že Michelangelo opustil Florencii a odešel do Říma; *Ten chladný kámen...* — 190. znělka Michelangelova, napsaná Vittorii Colonně (1490—1547), římské básnířce, s níž se umělec stýkal asi od r. 1536 do její smrti 1547 (číslování básní podle kritické edice Michelangelových veršů od Valentina Piccoliho: Michelangelo Buonarroti, *Le Rime*, Unione tipografico — editrice torinese, Torino 1930); *Dobrymi, vznešenými plány...* — snad ze znělky 245;
- 11: *Děsně velkolepý Mojžíš v S. Pietro in Vincoli* — Michelangelova socha Mojžíše v římském chrámě sv. Petra v okovech, založeném Eudoxií, manželkou císaře Valentiniana II., aby tam byly uloženy domnělé okovy sv. Petra; *Kristus v S. Maria sopra Minerva* — bronzová socha Krista v jediném římském chrámě gotického slohu; *On žije malován...* — 58. z Michelangelových básní, projev jeho citu synovského a sourozeneckého; Michelangelův otec Ludovico di Leonardo Buonarroti Simone zemřel r. 1534 a bratr Michelangelův zahynul morem r. 1528; *Pavel IV.* — Giovanni Pietro Caraffa (1476—1559) zvolen papežem r. 1555; *Julius II.* — papež v letech 1503—13, podporovatel učenců a umělců; *stavitel Bramante* — Donato Bramante (1444—1514), viz vysv. k str. 9;
- 12: *Největší mistr nevymyslí plán...* — 83. z básní Michelangelových, psaná Vittorii Colonně, zároveň i autorovo vyznání estetické: dílo čeká skryto pod povrchem hmoty, z jejíchž pout je vysvobozuje tvůrčí síla; *V inkoustu, v péře každém uschován...* — sonet 65 se stručně vyjádřeným uměleckým přesvědčením autorovým; *Thersites* — v řeckém bájesloví nejošklivější a nejdrzejší ze všech Řeků před Trojou; *Účinek nad příčinu postaven...* — ze znělky 194,

vyznávající, že umění je básníku víc než příroda; *Srdce je síra...* — znělka 196;

- 13: *za Florenc a za volnost její nasadil život častokrát... když volnost ve Florencii padla...* — Michelangelo jako člen devítičlenného sboru pro věci válečné a nejvyšší intendant opevnění ve Florencii varoval signorii, t. j. radu, řídící republiku, před florentským condottierem Malatestou Baglionim. Nebylo mu však uvěřeno, Baglioni se o věci dověděl a Michelangelo donucen uprchnout z města, jež zradou Baglioniho 12. srpna 1530 kapitulovalo; *Nesluší člověku smích...* — ze znělky 258; *děla bašty San Miniato* — když se Florencie připravovala na válku, byla Michelangelovi svěřena péče o opevnění; soustředil svou pozornost na předsunutou posici návrší u San Miniata;
- 14: *Giuliano a Lorenzo Medici* — Giuliano M. (1478—1516), bratr papeže Lva X., Lorenzo M. (1492—1519), synovec papeže Lva X.; vláda rodu medicejského, jež se udržela až do 18. století, znamenala pro Florencii rozkvět věd i umění, ale přinesla i úpadek zřízení republikánského a krvavé boje; „*Parla basso (mluv tiše)!*“ — ve čtyřverší, jímž Michelangelo odpověděl na čtyřverší svého přítele Giovanna Strozziho, velebící sochu Noci, je obsažen její symbolický výklad, vztahující se k současným dějům, k ztrátě florentské svobody: Noc nechce být probuzena, lépe je nevidět a neslyšet, když kolem vládne hnus a hanba; *Lorenzo Skvostný* — Lorenzo Medici (1449—92), humanisticky vzdělaný kníže florentský; na jeho dvoře žili přední umělci a učenci té doby; *za hnusného Alexandra VI.* — Rodrigo Lenzuoli a Borgia (1431—1503), zvolen jako Alexander VI. r. 1492 papežem; žil ještě jako kardinál v souložitvosti s Rosou Vannozzou de Cattani a měl s ní pět dětí; *doby kervežíznivého jeho syna Cesare* — C. Borgia (1475—1507), kardinál, vrah vlastního bratra Roderiga, vzor Machiavelliho pro dílo *Il principe* (Kníže); *Lucrezia Borgia* — manželka vévody ferrarského Ercola, pověstná rozmařilým životem a účastí na politických vraždách své ctižádostivé rodiny papežů a knížat (1480—1519); *Savonarola* — Fra Girolamo S. (1452—98), dominikán, náboženský a sociální reformátor, odpůrce rodu medicejského, byl upálen jako kacíř; vášnivá kázání Savonarolova patřila k nejhlubším zážitkům Michelangelova mládí; *Pavel III. založil řád jezovitů* — Alessandro Farnese, zvolen papežem jako Pavel III. r. 1534, zřídil v nové podobě inkvisici r. 1542 a potvrdil řád sv. Ignáce;
- 15: *Amorovy ručky stíraly slzy...* — snad z básně 164; *osamělá sněžka* — vysoká hora pokrytá sněhem; *jenž nad ztrátou sluby Urbina plakal* — Francesco d'Amadore, příjímím Urbino, byl Michelangelovým služebníkem i přítelem od r. 1530; Michelangelo zvěčnil ho 260, znělkou svého básnického díla; *sochař Torrigiano* — Pietro T.

- (1470—1522), italský sochař a architekt, spolužák Michelangelův; *Kdyby ta věčná touha...* — snad z básně 225; *Pomysli si, paní má...* — poslední trojverší z básně 133;
- 16: *Vidím, žes tak spokojena...* — začátek znělky 114, psané pro Vittorii Colonnou; *Radostně skví se v rudé ve kadeře...* — znělka 7, napsaná pro neznámou dívku boloňskou;
- 17: *Očima Tvýma patřím sladký svit...* — znělka 125 z roku 1533 nebo 1534; *Cosmo Medici* — Cosimo de Medici (1389—1464), podporovatel snah humanistických, zakladatel slavné medicínské knihovny, nazvané po jeho vnukovi Lorenzovi (1449—92) Bibliotheca Laurentiana;
- 18: *Když jsem viděl ji...* — znělka 99, napsaná snad pro Vittorii Colonnou; *Modelem teď jsem jen své podstaty...* — ze znělky 232; *Blažený duchu...* — ze znělky 88;
- 19: *Snad žití tak píď...* — ze znělky 194;
- 21: *Kamčadal* — obyvatel Kamčatky; „*summa*“ — souhrn, zde celkový obraz; „*posty*“ — stanoviště, zde lidé z rozmanitých krajín světa;
- 23: *Delacroix* — Eugène D. (1798—1863), francouzský malíř; *Kaulbach* — Wilhelm K. (1805—74), nejvýznamnější ze čtyř německých malířů Kaulbachů; *Ruysdael* — Jacob R. (1625—82), nizozemský malíř krajinář;
- 24: *Němec Riehl* — Wilhelm Heinrich R. (1823—97), kulturní historik; *Guido* — Quido z Arezza (kolem r. 995—1050), tvůrce středověké nauky o označování tónů a dovršitel ustavujícího se způsobu notace;
- 25: *Gadeova skladba Ossian* — hudební ouvertura dánského skladatele Nielse Wilhelma Gada (1817—91); *Davidovy harfenistické koncerty* — David, druhý král izraelský (1055—1015 před n. l.), byl podle pověsti povolán ke dvoru královskému, aby obveseloval zádumčivého krále Saula hrou na harfu; *pařížské snížené „a“* — základní tón pro hudební ladění, normovaný r. 1858 francouzskou Akademií; *po výšinách Jakobova žebříku* — narážka na sen starozákonního patriarchy Jakoba (Starý Zákon, Genesis, kap. 28, verš 12); *trapéc* — z francouzského trapèze, visutá hrazda;
- 26: *Closerie des Lilas* — sad s pověstnou kdysi tančírnu pařížskou, nyní kavárna a restaurace;
- 27: *dobří Fridolínové* — Fridolín, typ dobrého člověka z povídky pro mládež Dobrý Fridolín a zlý Dětrich od německého spisovatele Christiana Schmida (1768—1854); *divotvorní Fortunátové* — Fortunatus, hrdina lidové povídky německé asi z r. 1440, vypravující o Fortunatovi a jeho měšci, který nikdy nevysychá, a o divotvorném klobouku, jehož pomocí se ocítá jeho majitel všude, kde chce být;
- 28: *epikové se zmocnili dějin myšlenek a píšou „legendy světa“*, *Fausty*, *Abasvery* — Neruda znal tehdy první část Legendy věků Victora

- Huga (1802—85), která vyšla r. 1859; látka faustovská byla zpracována zejména v díle Lessingově, Goethově, Grabbově, Heinově a Lenauově; motivy ahasverovské zvláště v díle Byronově, Andersenově, Hamerlingově, a zejména v desítisvazkovém románě francouzského spisovatele Eugena Sue (1804—57) Věčný žid;
- 30: *Teniers* — David T. starší (1582—1649), vlámský malíř; *Ghirlandajo* — Domenico G. (1449—94), italský malíř a učitel Michelangela Buonarrotiho; *přec by mohl leckterý z nás již nějaké Kouřimi posloužit* — t. j. se zřetelem k známé zachovalosti městských hradeb kouřimských;
- 31: „*Pro strach židovský*“ — názvem je citát z evangelia sv. Jana, kap. 20, verš 19; *mají-li či nemají-li židé být emancipováni* — první krok k zrovnoprávnění učiněn u nás za Josefa II., kdy připuštění k službě vojenské, v roce 1848 stali se zcela rovnoprávními; *Das Judentum in der Musik* — Wagner v tomto spise dokazuje degeneraci hudebního umění vlivem Židů;
- 32: „*a punto*“ — přesně;
- 33: „*ebrejské elegie*“ — zde básnické pokusy v duchu Byronových Hebrejských melodií z r. 1815; *Almamen* — důvěrník maurského krále Boabdila a otec Lejly, hlavní postavy Bendlovy stejnojmenné opery, horlivý vyznavač izraelské víry; „*vendické*“ dítě — dítě Lužických Srbů;
- 34: *Römerberg* — náměstí na Starém Městě ve Frankfurtě nad Mohanem, v jehož blízkosti bylo Židovské město; Židům byl přístup na náměstí, kde stála radnice (*Römer*), zakázán; *Elendsherberge* — útočiště pro chudé a zpravidla nemocné lidi; *Mosenthal* — Salomon H. von M. (1821—77), německý dramatik původu židovského;
- 35: *Edomité* — jméno starověkého semitského národa, sídlícího v Arabii; *gojim* — góí (hebrejsky tolik co lid, národ), v náboženském smyslu neizraelita, pohan (množné číslo gójim);
- 36: *Herrmann Wagner* — německý geograf a statistik (1840—1929); *kněží aronští* — podle židovské věrouky byl posvěcen Aron Mojžíšem na nejvyššího kněze, v jehož rodině byl úřad kněžský dědičný; *sukcese* — nástupnictví; nejstarší syn byl vždy veleknězem a ostatní kněžími; *sanhedrin* — nejvyšší rada židovská; *Joppe* — dnes Jaffa, přímořské město ve státu Izrael; *Tiberias* — město při jezeře Tiberiádském, na hranici Palestiny a Syrie; *Babylon* — hlavní město starověké Babylonie, dnes v troskách v Iráku, jižně od Bagdadu; *zákon ustní či druhý, „mišnah“* — mišna a gemará, dvě hlavní sbírky výkladů zákonů v talmudu; k některým otázkám byla připojována i ústní tradice;
- 38: *Gustav Doré* — Gustave Louis D. (1833—83), francouzský malíř, rytec a sochař; r. 1865 vyšla jím ilustrovaná bible; *pramen*

- Siloah* — prýštící u bran jerusalemských ve vesnici stejného jména; byla mu přiřkládána léčivá moc; *Maimondies* — židovský bohoslovec (1135—1204); *Mendelssohn* — Moses M. (1729—86), osvícenský filosof židovský; *Virchow* — Rudolf V. (1821—1902), profesor pathologie a politik německý; *V berlínské Řemeslnické besedě měl přednášku o veřejných nemocnicích* — přednáška Virchowova se konala v prosinci 1866 a byla vydána tiskem s titulem *Über Hospitäler und Lazarette* (O nemocnicích a lazaretech); odtud přebírá Neruda zmínku o hošpitálech v Mexiku za příchodu Španělů, zmínku o nemocnici krále Pandukábhaya (který vládl podle Virchowa na Ceyloně kolem r. 437 před n. l.), zmínku o indických nemocnicích pro zvířata (v cit. brožuře vesměs na str. 6—7);
- 39: *Anarádhapura* — město na ostrově Ceyloně; v *Druhé knize Králů* — v oddílu Starého Zákona; dvě zmínky o Chusajovi Architském, příteli Davidovu, obsahuje 16. a 17. kap. Druhé knihy Samuelovy, která rovněž bývá nazývána Druhou knihou Královskou; *Cassel* — David C., německý učenec z 1. pol. 19. století, zabývající se dějinami Židů, jejich jazykem a literaturou;
- 40: *Hus Lessingův* — Karl Friedrich Lessing (1808—80), německý malíř; jeho obraz Hus před koncilem je v Městském museu ve Frankfurtě nad Mohanem; *Reiner* — Václav Vavřinec R. (1689 až 1743), český malíř; *Tizianovo Nanebevzetí* — Vecellio Tiziano (1477—1576), italský malíř; r. 1518 namaloval obraz Nanebevzetí Panny Marie (t. zv. Assunta), nyní v Akademii benátské; *Correggiova Svatá noc* — Antonio Correggio (1444—1534), italský malíř; jeho obraz Svatá noc je v galerii Drážďanské; *chrám jerusalemský stavěli feničtí cizinci* — za krále Šalamouna (asi 970—930 před n. l.); *socha a obraz byly Mojžíšem zapovězeny* — Starý Zákon, Druhá kniha Mojžíšova, kap. 20, verš 4; *Carrière* — Moritz C., německý filosof a estetik 19. století; *francouzská revoluce vítězí* — Velká revoluce francouzská r. 1789; *polská revoluce beznadějná* — povstání Poláků proti carskému Rusku r. 1830; *konsulát ve Francii* — od r. 1799 do r. 1804, kdy byl Napoleon prohlášen dědičným císařem;
- 41: *Micheáš* — Proroctví Micheáše proroka, oddíl Starého Zákona, kap. 5, verš 8; *stát papežský* — samostatná država církve římskokatolické, přivtělená v září r. 1870 k Itálii; jeho dnešním nástupcem je Vatikán; *od časů Konstantina* — Konstantin I. (280—337), římský císař, který uznal křesťanství jako náboženství státní; *na pohraničních kordonech* — v území spravovaném vojenskou správou pohraniční;
- 42: *páter Wiesinger* — Albert Wiesinger, autor brožury *Die Kanzel, die Juden und die Judengenossen* (Kazatelna, Židé a jejich přátelé), která vyšla ve Vídni r. 1869; Neruda tu cituje úvodní slova brožury; *Saphir* — Moritz Gottlieb S. (1795—1858), vídeňský

- satirik a humorista židovského původu; *Hugenoti Meyerbeerovi* — opera Giacomina Meyerbeera (1791—1864), vlastním jménem Jacoba Liebmanna Beera, německého hudebního skladatele židovského původu; byla napsána r. 1836 na slova francouzského spisovatele E. Scriba; *Žid Erckmann-Chatrianiův* — postava z dramatu Polský žid francouzských autorů Emila Erckmanna (1822—89) a Alexandra Chatriana (1826—90);
- 43: *rabbi Gerson* — snad Leví ben G. (1287 nebo 1288—1314), jeden z předních učenců židovských ve středověku;
- 44: *Jeremiáš* — Proroctví Jeremiáše proroka, oddíl Starého Zákona, kap. 30, verš 16; *Izaiáš* — Proroctví Izaiáše proroka, oddíl Starého Zákona, kap. 61, verš 5;
- 46: *Robert von Mohl* — právník a státník německý (1799—1875);
- 47: *Gutzkow* — Karl G. (1811—78), německý spisovatel;
- 48: *Schliemannův atlas* — historický atlas Heinricha Schliemanna (1822—90), německého archeologa, který vedl a financoval vykopávky Troje; *španělský tenór Stagno* — Andreoli de S., první tenorista madridské opery, hostoval na českém divadle v Praze v červnu a v červenci 1872; byl velmi oblíben u obecnostva; *Lionel* — postava z opery Marta od Friedricha Flotowa (1812 až 83); *almanach Umělecké besedy* — literární sborník vydaný r. 1872; *Robert Hamerling* — německý básník rakouský, překládaný do češtiny E. Krásnohorskou a J. Vrchlickým (1830—89);
- 49: *jazyk Horiy i Glosky* — rumunština; Horjah, vlastním jménem Urs Nikola (1740—85), národní hrdina sedmihradský, jenž se se svými druhy Kloskou a Krišanem postavil v čelo selskému povstání r. 1784; českou veřejnost seznámila s oběma postavami oblíbená loupežnická hra M. Kopeckého;
- 50: „*lipský balík*“ — viz str. 57;
- 51: *Svoboda* — politický časopis vycházející u nás v letech 1867 až 75; od r. 1873 byl jeho vydavatelem a redaktorem Alfons Šťastný, odpůrce církevního dogmatismu;
- 52: *Knigge* — Adolf Franz K. (1752—96), německý spisovatel; narážka na jeho nejznámější spis *Über den Umgang mit Menschen* (O styku s lidmi); *Hudební listy* — hudební časopis vycházející v Praze v letech 1870—75; *Dalibor* — časopis věnovaný zájmům světské i církevní hudby, zaměření mladočeského; vycházel v Praze v letech 1873—75; *Dělnické listy* — politický časopis vycházející v Praze od r. 1872 do r. 1876; od r. 1874 psal v duchu mladočeském; *Dělnické noviny* — politický časopis vycházející v Praze v letech 1870—75 a píšící v duchu politiky staročeské; *Beseda* — časopis Beseda učitelská, týdeník pro učitele a přátele školství národního; vycházel v Praze od r. 1869; *Posel z Budče* — pedagogický časopis pro učitelstvo národních škol, orgán spolku učitelů Budeč; vycházel v Praze od r. 1870;

- 54: *erotica* — zde knihy o smyslné lásce; *numismatica* — zde odborná literatura o mincích;
- 55: *Don Carlos*, *Panna Orleánská* — dramata Friedricha Schillera; *Egmont* — drama Johanna Wolfganga Goetha; *Nevěsta z Abydu* — lyrickoepická báseň lorda Byrona; *Rettigové Kuchařka* — kniha Domáci kuchařka Magdaleny Dobromily Rettigové (1785 až 1845); *Domáci tajemník* — často též Domáci vševěd, název ilustrovaných slovníků nebo brožur o vědomostech ze všech oborů domácího hospodářství; *Papežův syn* — historický román Papežův syn a krásná židovka vyšel bez udání autora v překladu B. Černého v Praze r. 1872; *Barbora Ubryková* — kniha o události v Krakově, viz Nerudovu studii Kláštery; *Tanec od Linka* — kniha Tanec se stanoviska theoretického a estetického, vydaná r. 1872 v Praze Karlem Linkem, ředitelem taneční školy; *Bazar* — dámský módní časopis let sedmdesátých; *Pečírkuův Domáci lékař* — populární soubor lékařských rad vydávaný spisovatelem a lékařem Josefem Pečírku (1818—70);
- 56: *Bülow* — Hans von B. (1830—94), německý klavírní virtuos a dirigent; *na radnici pražské schází se kněhkupectvo* — v Praze bylo centrum pro knihkupce z Čech; každý závod v kraji musil mít v Praze svého komisionáře, knihy byly dávány na celoroční úvěr a v ustanovený den musil knihkupec zaplatit, nechtěl-li pozbýt úvěru; *v neděli Cantate* — čtvrtou neděli po velikonocích;
- 57: *Schützenhaus* — název restaurace v Lipsku; *roku 1866 za okupace* — za války prusko-rakouské, kdy Prusové pronikli až k Dunaji;
- 58: *gremium* — název dřívější stavovské korporace; *prodává Květomluvy* — knihy obsahující básnickou symboliku květin sestavenou k dorozumívacím účelům; *zásoby Baedeckerů* — knižních turistických průvodců, vydávaných německým knihkupcem K. Baedeckerem (1801—59) podle anglických průvodců Murrayových; „*besedníky*“, „*merendy*“ — sborníky zábavného rázu s žertovnými deklamacemi, sólovými výstupy a pod.; *kalendářů, jichž máme již pro každý stav* — míněny kalendáře odborné, přinášející datované pokyny pro jednotlivá zaměstnání, živnosti a pod.;
- 59: „*kroniky o Štilfrýdovi*“ — vyprávějící různé varianty staročeské pověsti o knížeti Štilfrýdovi a jeho hrdinských činech; *Antonín Paduánský* — výmluvný a učený středověký kazatel (1195—1231);
- 60: *čínská zeď* — 10 000 li (čínských mil) dlouhá zeď podél severní hranice čínské, obranný val proti severním barbarům; *papyrus* — látka, na níž se psalo kdysi v Egyptě, z rostliny druhu třtinného, *Cyperus papyrus*; *článek prof. Gebauera* — studii Etymologický výklad slova „kniha“ uveřejnil Jan Gebauer ve dvou feuilletolech Národních listů 21. a 24. května 1873;
- 61: *učenec Caj-Lyn* — též Čai-Lun, vysoký úředník čínský v Jižním Honanu; čínský znak pro papír vykládá čínský slovník Suot-wen

(asi z r. 100) jako „pletivo z odpadků hedvábí“; *vloni na Světové výstavě* — Světová výstava ve Vídni r. 1873; *Tataři vnikli do Číny* — Tataři podnikali vpády do Číny a podařilo se jim zřídit říši Liao pod náčelnictvím Apaoiovým, jež trvala od r. 907 do r. 1125; *Arabové vojensky zas navštívili Tatarsko* — čínskými i arabskými prameny se uvádí 7. měsíc r. 751 jako doba přenesení výroby papíru na Západ; bylo to po porážce čínského vojevůdce Kas-hien-fu Araby v bitvě u řeky Tarázu; Číňany, kteří byli zajati, byla přenesena výroba papíru do Samarkandu v střední Asii; *s Araby přišlo do Španěl* — Arabové dobyli Španělska r. 711 a založili tu r. 756 samostatnou říši;

- 64: „*Sedmička*“ se stala číslem posvátným — zejména u Židů a také v astrologii egyptské; *sedm planet znali hvězdáři staří* — ve skutečnosti pouze pět, ale k planetám počítán také Měsíc a Slunce; *neděle Liščí* — čtvrtá neděle postní, též Družebná; název podle lidového zvyku navěšování preclíků na stromech před okny pro děti, jež tam „liška nechala“; *neděle Kýchavná* — třetí ze šesti nedělí postních předcházejících před Hodem božím velikonočním; kdo podle lidových pověr v tuto neděli třikrát kýchne, bude po celý rok zdrav; *neděle Smrtná* — pátá z šesti nedělí postních; *neděle Květná* — poslední ze šesti nedělí postních;
- 65: „*charistia*“ — caristia, rodinná slavnost v starém Římě, zvaná též cara cognatio; při veselých hodech a vzájemném obdarovávání vzpomínáno zemřelých rodiny a zdůrazňována a utužována láska mezi pozůstalými; slavila se 22. února; *Ochranov* — Herrnhut v Sasku, kde byla r. 1722 obnovena Jednota bratrská; *co nejprísnejší zákony náboženské* — o nich mluví zejména Třetí kniha Mojžíšova v Starém Zákoně; *viděli tu samou tekoucí krev* — o tom rovněž v Třetí knize Mojžíšově;
- 66: *naši neděli určili prý apoštolé* — neděle, den klidu, zavedena v době apoštolské pro křesťany místo sabbatu, protože prý se zmrtvýchvstání Páně stalo v den po sobotě; *zákon i obyčej chrání neděle* — již od doby císaře Konstantina Velikého (280—337), jenž potvrdil svěcení neděle státním zákonem;
- 72: *podle čamary a důstojnické šavle nepříjde na ulici ani jedinkrát do rozpaků, v jakémž má zemském jazyku mluvit* — t. j. buď česky, nebo německy; čamara, kabát s ozdobnými šňůrami, jichž se používalo k zapínání, byla v druhé polovině devatenáctého století u nás projevem češství, důstojnický sbor bývalé rakousko-uherské armády byl převážně německý;
- 73: *Mužatky* — thematickým základem k tomuto feuilletonu byla Nerudovi německá studie Die Amazonen in Sage und Geschichte (Amazonky v pověstech a v dějinách), jejímž autorem byl Dr. Wilhelm Stricker, lékař ve Frankfurtě nad Mohanem, a která vyšla ve sbírce Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher

Vorträge (Sbírka obecně srozumitelných vědeckých přednášek, III. serie, sešit 61, Berlín 1873). Z obsáhlejší (jedenačtyřicetistránkové) přednášky přejal ovšem Neruda pro svůj krátký feuilleton jenom fakta nejvýznamnější: zmínku o ozbrojených ženách krále dahomejského (Stricker, str. 20), o Augustině, „děvčeti saragorském“, i s údajem o jejím úmrtí v Ceutě r. 1857 (Stricker, str. 21), obsáhlý životopis Terezy Figueurové (Stricker, str. 25—26) zhušťuje v pouhou poznámku „ženský dragoun“, z životopisu Leonory Procházkové, německé hrdinky pruských osvobozovacích válek z počátku 19. století, přejímá pouze zmínku o uměleckém odrazu jejího života v literatuře a hudbě; *žena v slovanském právu* — narážka na tři feuilletony Národních listů z 12., 13. a 19. května 1874, v nichž se autor (Hálek) zabývá prací Paula Turnera *Slavisches Familienrecht*;

- 74: *presidentkami Spojených amerických obcí* — moderní hnutí za ženskou emancipaci bylo zahájeno vystoupením amerických žen za politická práva a rovné vzdělání s muži; *ruské výpravy proti Chivě* — carské Rusko podniklo několik výprav proti Chivě, chanátu na území dnešní Uzbecké SSR; po třetí výpravě r. 1873 bylo Rusku postoupeno celé území po pravém břehu řeky Amu-Darji a delta této řeky; *co Schiller v Stuartce píše* — „jen tvorem slabým žena jest“ — Marie Stuartovna, II. jednání, 3. dějství, slova hraběte Talbota; *Amazony* — v mythologii národ bojovných žen, pravzor ženské bojovnosti; *Šumen* — město ve východním Bulharsku, kdysi turecká pevnost, dnešní Kolarovgrad; *utekla se pak báj o mužatkách na břehy Amazonu* — když se r. 1541 plavili po řece Amazonce Španělé vedení hejtmanem Orellanou, byli napadeni Indiány, mezi nimiž prý bojovaly i ženy, jež Orellana přirovnal k starověkým Amazonkám; *známe ozbrojené ženy jen u krále dahomejského* — Dahomey nebo Dahomej, v 19. století království na Otročím pobřeží v Horní Guineji v Africe, jehož král míval ve svém vojsku vedle mužů i pět až šest tisíc ženských bojovnic;
- 75: *ženy jagerské* — z města Jageru, bývalé pevnosti v Uhrách v stolici hevešské; při obléhání pevnosti tureckým vezírem Achmedem r. 1552 bylo odraženo třináct útoků sto padesáti tisíc tureckých vojáků; v obraně města se zejména vyznamenaly jagerské ženy; *Augustina, „děvče saragorské“* — Zaragoza, město v severovýchodním Španělsku v Aragonii, obléhaná r. 1809 od Francouzů; v boji proti nim se vyznamenala zvláště Augustina, „děvče saragorské“, opěvovaná později v četných písních; *Tereška Figueurová* — Marie Thérèse Figueur (1774—1861), původně pradlena u pluku francouzského maršála Lefèvra, zúčastnila se napoleonských válek až po bitvu u Waterloo; byla popularisována jako Madame Sans Gêne v stejnojmenném dramatu V. Sardoua a E. Moreaua; *Leonora Procházková* — dcera důstojníka, nar. r. 1785, zúčastnila se

aktivně, zatajivši, že je žena, a přijavši jméno August Renz, bojuj za německou nezávislost na počátku 19. století; padla v bitvě u Göhrde 16. září 1813; *o níž Rückert básně psal* — Friedrich Rückert (1788—1866), německý básník, čtyřverší o Leonoře Procházkové je v jeho Sebraných spisech, vydaných v Erlangen r. 1836, II. díl, str. 30; *Dunker* — Friedrich D., sekretář kabinetu Friedricha Wilhelma III., složil, podle W. Strickera, za vídeňského kongresu operu Prochaska, na níž prý měl komposičně účast i Beethoven; *Pustovojtová* — žena, která se (podle Strickera) vydávala za muže a provázela jako pobočník Pustovajev vůdce polského povstání z r. 1863 Langiewicze; *jak Shakespeare odkop Pannu Orleánskou, je známo* — v dramate Jindřich VI., známém nešetrnou kresbou Panny Orleánské; *rovněž Homér věnuje Amazonám jen jednotlivé verše* — v I. zpěvu Iliady (str. 64 v překladu O. Vaňorného):... tehdy když Amazonky jim mužatky do země vpadly; *Hněvkovský* — Šebestián H. (1770—1847), český básník doby obrozenské, autor směšnohrdinského eposu Děvín; citované verše jsou třetí slokou z prvního zpěvu Děvína;

76: *Meissner* — Alfred M. (1823—85), německý básník z Čech, který v mládí podporoval české obrozenské hnutí, od r. 1848 však byl nepřítelem českých snah osvobozených;

77: *Kadeřávek* — Václav Kadeřávek patří svými pokusy z r. 1866 k prvním českým průkopníkům letectví; v roce jeho smrti věnoval mu Neruda vzpomínku ve feuilletonu v Národních listech 6. února 1881; *inženýr Kaufmann* — pokoušel se od r. 1867 sestrojít vrtulové letadlo; *od Čechů nalezeno: rovnoprávnost náboženská a ječmenní hvozdy, moderní demokracie a přirozená soustava botanická, kněh-tiskařství a hromosvody, pitva, parolodní šrouby a švestkové knedlíky* — rovnoprávnost náboženskou je tu třeba chápat jako rovnocennost příkazů vlastního svědomí ve věcech náboženských s příkazy církve, jak se projevila zejména v husitství; hvozdy, zařízení sloužící k odsušení surového sladu; bratři Josef a Jan Ječmen vynalezli soustavu mechanických hvozdů žlábkových a žaluziových; moderní demokracie nebyla sice „od Čechů nalezena“, ale její pronikání u nás bylo usnadněno společenskou strukturou národa, jehož novodobý vývoj se děje bez významnějšího vlivu šlechty a za silné opory vrstev lidových; první přirozená soustava botanická byla vytvořena Francouzem J. Jussieuem r. 1789; u nás vytvořil první soustavu botanickou Jan Svatopluk Presl (1791 až 1849), profesor přírodopisu na pražské universitě; vynálezcem knihtisku byl Němec Johann Gutenberg (zemřel 1468), ale mezi prvními tiskaři byli Čechové, jak tomu nasvědčují některé prvotisky u nás z konce 15. století; první hromosvod vytvořil Prokop Diviš 15. června 1754 na Moravě; pitvou lidského těla se u nás zabýval po prvé Jan Jesenský (1566—1621), lékař a profesor

- pražské university; vynálezcem lodního šroubu byl Čech Josef Ressel (1793—1857); první výkres jeho lodního šroubu pochází z 1. května 1812;
- 78: „*chaque oiseau fait son nid*“ — „každý pták staví své hnízdo“, tedy i člověk obdařený schopností létat; *doktor Čupr* — František Č. (1821—82), český pedagog a stoupenec filosofie Herbartovy; *mořský ráček* — zde racek;
- 79: *brzy by poroty* — *chci říci lítací stroje byly pro všechny* — narážka na časté diskuse v tisku o porotách, které byly znovu obnoveny zákonem z 9. března 1869;
- 80: *fideikomis* — svěřenský statek; *aby... směli nosit červený frak* — t. j. hlásit se k šlechtě; červený frak byl do r. 1848 oděvem vysokých šlechtických úředníků zemských;
- 83: *Kaulbach* — viz vysv. k str. 23; zemřel 6. dubna 1874, feuilleton Nerudův vyšel v Národních listech 11. dubna téhož roku; *Sueův román Věčný žid* — Eugène Sue (1804—59), francouzský romanopisec; jeho desetisvazkový román Věčný žid (*Le Juif errant*) vydán r. 1845; *Petr Arbues* — obraz Kaulbachův; *obraz líčící zhoubu Jeruzaléma* — Zboření Jerusalema, nástěnný obraz Kaulbachův z r. 1846 v Novém berlínském museu; *mniši kamaldulové* — mnišský řád kamaldulský byl založen jako větev řádu benediktinského sv. Romualdem r. 1018;
- 84: *Malchus* — služebník nejvyššího kněze, jemuž Šimon Petr uťal pravé ucho podle evangelia sv. Jana, kap. 18, verš 10; *Die Sage vom ewigen Juden...* — Pověst o věčném židu, její básnické obměňování a rozšiřování. Od Friedricha Helbiga (německého spisovatele 19. století); *Kambyses* — Kambyses III. (559—522 před n. l.), perský král, dobyvatel Egypta; *Xerxes* — perský král (485—465 před n. l.); *doufal v říši Davidovu* — v obnovení politické státní moci židovské; *mnich Paris* — snad Matthaeus Parisiensis (kolem 1200—59), mnich benediktin, anglický kronikář;
- 85: *Herodias* — souložnice židovského místokrále Heroda Antipy (manželka jeho bratra);
- 87: *svatá Barbora, držící celou tu věž...* — podle pověsti zobrazuje se s palmou, korunou a věží;
- 88: *mysterie* — středověké hry duchovní; *faire le diable à quatre* — hrozně rádit, zuřit, dělat hrozný hluk, vyvádět; *Sardou* — Victorien S. (1831—1908), francouzský dramatický spisovatel, velmi oblíbený v 2. polovině 19. století i u nás; *soud Parisův* — rozhodnutí Parise, syna trojského krále Priama, o tom, která z tří bohyň (Héra, Athéna, Afrodita) je nejkrásnější; Paris rozhodl pro krásu Afrodity; *Offenbachova Helena* — Jacques Offenbach (1819—80), hudební skladatel francouzský a tvůrce pařížské operety; r. 1864 složil Krásnou Helenu; *historie o Lazaru a ztraceném bohatci* — podle Ježíšova podobenství z evangelia sv. Lukáše, kap. 16, verš 19—31;

- 89: *svatá Dorota* — dcera Římana Dora a They; byla za pronásledování křesťanů za Diokleciána mečem sřata; *archanděl Michal* — v pojetí církevním ochránce lidských duší, jež uvádí do ráje; *nečimentované* — neopatřené cejchem, jímž se úředně ověřuje správnost měřidel; *svatá Anna* — v pojetí církevním ochránkyně matek; *hansvurst* — groteskně komický typ staršího divadla německého, postava sedláka napohled hloupého, ve skutečnosti však zchytralého;
- 90: *spisy Němce Flögla* — Karl Friedrich F. (1729—88), literární dějepisec; *Dico vobis, un être suprême* — Říkám vám (lat.), neivyšší bytost (franc.); *Petrus, stecke ein dein Schwert, denn es ist keinen Sch... wert!* — Petře, nechystej se k boji, zastrč meč, za h.... stojí! (vulgární narážka na znění evang. sv. Jana, kap. 18, verš 10—11); *Veronika, du wilder Bär, gib dem Herrn dein Schweißtuch her!* — Veroniko, divoký medvěde, podej Pánu svou osušku!;
- 91: *Ein nichtsnutziger Zimmerknecht, wie man in der Schrift tut lesen* — Podomek budižkničemu, jak o tom v Písmě čteme; *Tábor* — hora v Palestině u Nazaretu; *Eliáš* — izraelský prorok (mezi r. 920 až 902 před n. l.); *karmelitán* — člen řádu karmelitánů, založeného r. 1155 a nazvaného podle původního sídla, pohoří Karmel v Palestině; *tančí... „rond“* — tančí v kruhu;
- 92: „*slavnosti bláznů*“ — středověké divadelní produkce naplněné nevázaným humorem a pořádané „společnostmi bláznů“, ve Francii zvanými „*Enfants sans souci*“ (Bezstarostné děti); *dr. Svoboda* — Dr. Adalbert Victor S., autor obsáhlé německé studie *Die Poesie in der Malerei* (Poesie v malířství), která vyšla v Lipsku r. 1861; citát Nerudou uváděný je z 42. kapitoly, str. 188; podkladem pro Nerudův feuilleton byl zejména poslední oddíl Svobodova díla (nazvaný *Das Naive*), a to kapitoly 42 a 43; odtud přejímá Neruda většinu příkladů středověkého primitivismu a naivity v malířství;
- 93: *Dürer* — Albrecht D. (1471—1528), německý malíř; *Jindřich Bles* — Herry met de Bles (1480—1521), nizozemský malíř; *Fiesolo* — Fra Giovanni da F. (1387—1455), italský malíř; *J. van Eyck* — nizozemský malíř, zakladatel staroflanderské školy malířské (1380 až 1440); *kanovník van der Paelen* — největší obraz Jana van Eycka z r. 1436: Madona kanovníka van der Paele; *Michal Wohlgemuth* — německý malíř a řezbář, učitel Albrechta Dürera (1434—1519); *Marco Zoppo* — italský malíř (1468—98); *Jindřich Aldegrever* — německý malíř a rytec (kolem r. 1502—60);
- 94: *Jacopo della Turrina* — snad Jacobus Torriti, jenž vyzdobil v 13. století mosaikami apsidu chrámových lodí v kostele sv. Jana v Lateráně v Římě, jenž je v blízkosti Porta Maggiore; chrám S. Maria Maggiore je na pahorku Esquilinském, dnes součást vatikánského státu; *Lukáš Cranach* — německý malíř, zakladatel malířské školy saské (1472—1553); *Murillo* — Bartolomé Esteban M. (1617 až

- 82), španělský malíř; *Bohuše* — Bohuše Litoměřický, považovaný za malíře miniatur v bibli Jaroměřské; *Fra Jacopo da Nipozzano* — snad Jacopo, zv. Jacone (zemřel 1553), malíř biblických obrazů ve Florencii; *Rogier van der Weyde* — nizozemský malíř (1369—1464); *Carlo Saraceno* — C. Saraceni (1585—1625), italský malíř historických obrazů;
- 95: *Victora Huga velký duch doklepává — a nám je to komické, my se mu smějeme* — ukvapený úsudek pětatřicetiletého Nerudy o stárnoucím básníku francouzském (1802—85), vyvolaný snad menším úspěchem Hugova románu *Dělníci moře* (vydaného 1866), jenž po *Bídnících* (vydaných 1862) znamenal určitý tvůrčí pokles. Teprve po r. 1869, kdy napsal Neruda svůj feuilleton, vydal však Victor Hugo své další dva cykly *Legendy věků* (1877 a 1883), své další romány *Muž, který se směje* a *Devadesát tři*; *Kladderadatsch* — politickosatirický berlínský týdeník, založený r. 1848 Davidem Kalischem; *Euripidův Kyklop* — Euripides (480—406 před n. l.), tragický básník řecký; Kykloповé byli podle řeckých pověstí jednoocí pomocníci boha Hefaista; Euripidovo drama *Kyklop* má dějem podle 9. zpěvu Homérovy *Odyseje* pobyt Odysseův a jeho druhů v jeskyni Polyfémově;
- 96: *Blumauer* — Alois B. (1755—89), vídeňský osvícenský humorista; *Bertinazzi* — Carlo Antonio B. (1710—83), pařížský herec italského původu; *Nestroy* — Johann Nepomuk N. (1801—62), rakouský spisovatel veseloher; *Raimund* — Ferdinand R., vlastním jménem Raimann (1790—1836), vídeňský lidový básník a herec komických rolí; zemřel sebevraždou; *Kaška* — Jan K. (1810 až 69), český herec komických rolí; *Feistmantel* — Franz F. (1786 až 1857), německý herec komických úloh, člen tehdejšího Zemského stavovského divadla v Praze; *František Schuch* — první umělecký interpret postavy německého hansvursta (viz vysv. k str. 89) v Německu v 18. století;
- 97: *Robert Guérin... divadlo v Hôtelu de Bourgogne* — v H. de B. v Paříži bylo r. 1628 založeno lidové komické divadlo, předvádějící standardní komické typy, jako byl Gros-Guillaume (Tlustý Vilém), vytvářený hercem Robertem Guérinem, který měl divadelní jméno La Fleur;
- 98: *za volební válečné vřavy* — před doplňovacími volbami do zemského sněmu na počátku července 1874;
- 99: „*ach ty růže*“ — začátek 1. verše z básně *Růže* z rukopisu Královédvorského, podvržené literární památky české z r. 1817; *až po Hálkovo „jako ty růže z Paestum“* — míněn verš 13 z 1. zpěvu Hálkovy básně *Alfred*: „Spanilá jsi jako z Paestum růže“; Hálkova vysvětlivka na konci básně: „z Paestum růže“ — Paestum (jinak Posidonia), město v staroitalské Lukánii nad zátokou téhož jména; nyní „Pesto“ nad zátokou „di Salerno“. Ve vřkolí toho

- města květly nejkrásnější růže, a sice (dle Properce, Virgila a Ovida) dvakrát do roka, na jaře totiž a v podzim;
- 100: *Čiňané měli ale vždy svůj cop!* — zde svůj odchýlný, dříve též domněle zaostalý způsob života; *védy* — název nejstarších literárních památek indických; *Kálidása* — dramatik a básník indický v 6. století; *Sadiho Gulistan* — Sa'dí, didaktický spisovatel perský (kolem 1184—1291); prosaická, hojnými verši však prokládaná skladba Gulistan (Růžový sad) pochází z r. 1258; *Hafis* — Háfíz, lyrický básník perský (poč. 14. století — 1380); *Hammer-Purgstall* — Josef von H.-P. (1774—1856), rakouský orientalista; *2200 básníků tureckých...* *zpívá jen o „gyl y bylbyl“* — narážka na thema turecké poesie vyjádřené zejména u tureckého básníka Fazlí (zemřel r. 1563) v díle Gul u Bulbul (Růže a slavík); *Vysoká píseň* — jeden z oddílů Starého Zákona, zvaný též Píseň Šalamounova nebo Píseň písní; *Gregorius Barhebraeus* či *Abulfarač ze Syrie* — spisovatel syrský a arabský (1226—86); u *Tassona*, v *sadech Armidiných* — sady Armidy, dcery Arbilana, vládce Damašku, byly na vybájeném ostrově Fortuna;
- 101: *Flora* — u Římanů bohyně květů a zdárného rozvoje; *Gracie* — v řeckém bájesloví tři dcery Dia a Okeanovny Eurynomy: Eufrosyné, Thalia a Aglaia;
- 102: *Napoleon Sedanský* — Napoleon III. (1808—73), francouzský císař, poražený Němci r. 1870 u Sedanu; *Fliegende Blätter* — mnichovský humoristický časopis vycházející od r. 1845;
- 103: „*zmilitka se nedoždech*“ — „miláčka jsem se nedočkala“, verš 15 z básně Róže v rukopisu Královédvorském;
- 104: *Denn alle Blumen müssen am Ende blühen und küssen* — Neboť všechny květiny musí nakonec kvést a líbat;
- 106: *Dvě posvícenská slova o huse* — mnohé poznatky v druhém z těchto feuilletonů přejímá Neruda z německé publikace Die Monographie der Gans od Eugena von Rodiczky, jež vyšla r. 1875 v Pešti; odtud na př. Nerudova zmínka o Anonymu Valesii, Newtonovi a Humboldtovi (Rodiczky, str. 3), o Karlu Velikém jako pěstiteli husí (str. 11), o věrné Penelopě bavící se s Odysseem o husách (str. 10); odtud zkráceně přebírá Neruda i zmínku o prozrazení úkrytu sv. Martina husami v Toursu (str. 14), o huse jako symbolu dětské vděčnosti u Egyptanů (str. 14) a j.; druhým pramenem Nerudovým byl zábavný článek Einiges über die Gans (Něco o huse), který vyšel s podtitulem: theatralisch-musikalisch-gastronomisch-archäologische Forschungen mitgeteilt von Friedrich T. — dne 16. dubna 1868 v 1. příloze časopisu Fremdenblatt; odtud zmínky v prvním feuilletonu o „bohorovných prasácích“ (v cit. publikaci „göttliche Sauhirten“), o Keltech chovajících husy „pro náramnou jejich krásu“, odtud přejat i obsah vyprávění Pliniových, zmínka o „plukovní huse“, o Mozartově Huse ka-

- hýrské, již žertovné vyprávění v příloze Fremdenblattu začíná, a j.;
- 107: *již Odyssea o nich (husách) mluví* - Odyssea, zpěv 15, verš 174: „Jako tu krmenu hus teď na dvoře uchvátil orel...“ a zpěv 19, verš 536: „Dvacet mi na dvoře hus jest krmeno pšeničným zrním...“ (podle překladu O. Vaňorného); *Homérovi „boborovní prasáci“* - rozuměj pastevci vepřového - o nich viz v Odysseji v 13. zpěvu verš 404, v zpěvu 14 verš 24, 100 a j.;
- 108: *Aigion* - město v starém Řecku, v Acháji peloponneské; *Plinius* - Gaius Plinius Secundus, římský spisovatel, autor díla *Naturalis historia* (Historie přírody) o 37 knihách; zahynul r. 79 při výbuchu Vesuvu, jehož soptění chtěl ve své badatelské horlivosti pozorovat; *král Ptolemeus* - jeden z královského rodu Ptolemeovců, kteří vládli v Egyptě v letech 323-30 před n. l.; *Lakydes* - Lakydes z Kyrény, řecký filosof, zemřel r. 215 před n. l.; *Messinky* - Messing ani Messingen není v indexu topografických map; pouze Messinghausen, městečko v Hessesku-Nassavsku; *Mozart napsal... svou Husu kahýrskou* - Husa kahýrská, opera buffa o dvou aktech, složená r. 1783;
- 109: *Už věrná Penelopeja bavila se s Odysseem o husách velmi živě* - zmínka Penelopejina o husách je v 19. zpěvu Odysseje, verš 535; *Homérova Iliada i Odyssea často je připomíná* - zmínky o husách v 2., 15. a 17. zpěvu Iliady a v 15. a 19. zpěvu Odysseje;
- 110: *Columella* - Lucius Iunius Moderatus C., římský spisovatel, autor díla *De re rustica* (O rolnictví), které bylo napsáno asi před r. 65; *baletní figurantky* - sborové tanečnice (na rozdíl od tanečnic sólových); *Laboulaye* - Edouard René Lefèvre de L. (1811-83), francouzský spisovatel;
- 111: *Anonymus Valesii* - tak bývají označovány dva zlomky obsahující líčení dějinných událostí z doby kolem r. 390 a 550, jež vydal po prvé francouzský historik Henricus Valesius (1603-76);
- 112: *bukál* - též bukač, lidový hudební nástroj z baňatého džbánu potaženého koží nebo blanou z měchýře; *ministrpräsidentenskandidát* - narážka na politickou činnost hraběte Auersperga (Anastasia Grüna);
- 113: *alpa* - horská pastvina; *mezistěnní „paroli“* - rozhovory mezi čtyřmi stěnami;
- 115: *Bonifazio* - Bonifazio Veronese (zemřel 1540), italský malíř; *„magik“* - jeden z „mudrců od Východu“ (podle evangelia sv. Matouše, kap. 2), kteří přišli k Ježíši s dary po jeho narození; *„Christmas-Pantomime“* - „vánoční hry“, původně církví pořádané a rázu náboženského, základ staroanglického dramatu; *„mistletoes“* - jmelí;
- 116: *„étrennes“ ... z „étreindre“* - žertovná, ale mylná etymologie Nerudova; *Sába* - ve starověku mythická země, pravděpodobně v jižní

- Arabii; *aventurino* — aventurin, sklo hnědé barvy prostoupené třpytivými lupénky mědi; po prvé je vyráběli Benátčané v 18. století;
- 119: *papež Silvestr* — Silvestr I. (314—335), rodem Říman, zemřel 31. prosince; *Uran, Saturn* — Uran oběhne kolem Slunce za 84 let, Saturn za 29 a půl roku; *Julius III.* — papež v letech 1550—55; *Jan XII.* — papež v letech 955—64; *Morozie* — vlastně Marozie, milenka papeže Sergia III., babička papežů Jana XI., XII. a Lva VII. Měla velký vliv na poměry v církevním státě a zemřela ve vězení, kam ji dal uvrhnout její syn Alberich; *Theodora* — římská šlechtična z 10. století; její moc šla tak daleko, že disponovala hodností papežskou v době jejího největšího úpadku (za papežů Sergia III., Jana X., XI. a XII.). Byla matkou Marozie, nikoli sestrou, jak se Neruda domnívá;
- 120: *Řehoř VII.* — papež v letech 1073—85; *Štěpán V.* — jde asi o Štěpána VII. (papežem v letech 929—31), jenž se dostal na stolec papežský přičiněním Theodory a Marozie, na nichž pak zcela závisel; Štěpán V. byl papežem v 9. století (885—891); *sv. Tomáš* — Thomas Becket (1119—72); *Řehoř XV.* — papež v letech 1621—23; *Konstantin* — viz vysv. k str. 66; *apoštol, který Krista pána třikrát zalhal* — sv. Petr (podle evangelia sv. Lukáše, kap. 22, verš 61), který byl první Kristem ustanoven hlavou církve;
- 121: „*pseudoisidorské dekretály*“ — sbírka církevních zákonů z 9. století, jejichž původcem je Benedikt Levita Mohučský, nikoli sv. Isidor Sevillský, jak se původně myslelo; dekretál — papežské rozhodnutí sporných věcí církevních; *Ještě za našich dnů jsme viděli, jak překážela* (světská moc papežova) *v nejživotnější otázce celému čilému národu* — sjednocovacím snahám italského národa v druhé polovině 19. století; *Silvestr II.* — papež v letech 999—1003;
- 123: *Světová výstava* — byla uspořádána r. 1873 ve Vídni; *Hippův chronoskop* — přístroj sloužící k měření velmi krátkých časových intervalů; v sedmdesátých letech byl Hippův chronoskop nejdokonalejší; *internacionální komise na určení metrů* — r. 1870 a 1872 jednala mezinárodní komise o zavedení míry metrové v evropských státech a o stanovení prototypu metru v Paříži;
- 124: „*norimberské vejce*“ — r. 1500 vynalezl norimberský hodinář Petr Hele kapesní hodinky, které pro svou formu byly nazvány „živé norimberské vejce“; *kudrnaté hlavy Aeolovy* — kresby na slunečních hodinách; Aeolus, v Homérově Odysseji správce větrů, jenž propůjčil Odysseovi na plavbu měch, v němž byly uzavřeny nepříznivé větry;
- 125: *schwarzwaldské výšiny* — pohoří Schwarzwald v jihozápadním Německu; *clarenovské povídky* — povídky německého spisovatele Karla Gottloba Sama Heuna (1771—1854), jenž užíval pseudo-

- nymu Heinrich Clauren; „*pendule de cheminée*“ — hodiny umístované na římsách krbů;
- 126: *bůh Janus* — v římském bájesloví bůh chránící všechny vchody; svou dvojitou tvář vyhlížel současně k východu i k západu;
- 128: *Libuše, která si povolává oba Klenovice na Vyšehrad „súdití jima po zákonu“* — podle rukopisu Zelenohorského, podvržené literární památky z počátku 19. století, domněle starobylé; citát z básně Lubušin súd, verš 29; *u jednej... kárajúci* — z téže básně verš 50—51; „*hovořili... výpovědi její*“ — novočeská úprava veršů 70 až 72; *bry junonické* — konané k počtě bohyně Junony, v římském bájesloví královny bohyň; *Heliogabal* — vlastním jménem Varius Avitus Bassianus, římský císař v letech 218—222;
- 129: „*corte d'amore*“, „*parlamento d'amore*“, „*cours d'amour*“ — „soudní dvůr lásky“; *apelovat* — odvolat se;
- 130: *Aretin* — Johann Christoph von. A. (1773—1868), německý publicista a knihovník ústřední knihovny v Mnichově; *sirventa* — lyrická forma provensálská; *tenzona* — provensálská lyrická forma básnická; obsahovala často spor o subtilní otázky milostné; „*jeux mi-partis*“ — básnický turnaj o dvou sporných otázkách; *Höflichkeitsparlamente* — zdvořilostní soudní dvory;
- 131: *Karel VI.* — francouzský král v letech 1380—1422; *Hôtel de Rambouillet* — literární společnost scházející se v 17. století v Paříži v domě markýzy z Rambouilletu; *slečna de Scudéry* — Madeleine de S. (1607—1701), francouzská spisovatelka, členka literární společnosti v salonu markýzy de Rambouillet; *falcká princezna Marie, napotomní králová polská* — pocházela ze staré šlechtické rodiny Gonzagů (1612—67), provdána r. 1646 za polského krále Vladimíra IV., po jeho smrti r. 1649 za jeho bratra Jana Kazimíra II.; *Anna de Gonzaga* (1616—84), šlechtična na dvoře Ludvíka XIV.; *Thèses d'amour* — disputace o lásce na dané thema; *francouzská Akademie* — čtyřicetičlenný sbor učenců, založený r. 1634 Richelieuem;
- 132: *Vilém z Cabstaingu* — provensálský trubadur z 12. století; *Princes d'amour* — knížata lásky; *Moreri* — Louis M. (1643—80), francouzský vědec, autor Historického slovníku (*Dictionnaire historique*); *král Richard* — Richard II. (1367—1400), král anglický; *Alfons, král aragonský* — vládce v Aragonii, až do r. 1479 samostatným království na severovýchodě Španělska (1385 až 1458); *Maître des requêtes* — zpravodaj o podaných žádostech; *Concierges des Jardins et vergiers amoureux* — hlídači zahrad a sadů lásky;
- 133: „*nejstarší milostná intrika*“ ... *Jakub by byl měl Rabel o sedm let dřív* — Jakub, syn Izáka a Rebeky, musil si podle Starého Zákona (Genesis, kap. 29, verš 18 a další) vysloužit svou příští manželku Ráchel sedmiletou službou u jejího otce Lášana; v „*Pramáti*“ — v bibli;

- 134: *Accademia della Crusca* — italská Akademie věd ve Florencii, založená v 1. pol. 16. století a reorganizovaná Napoleonem I. podle Akademie francouzské v Paříži; *Albertanus* — Albertano di Brescia (1201—50), italský spisovatel traktátů;
- 136: *junkér* — zde šlechtic;
- 138: *mufti* — úředník náboženské správy v zemích islamu, rozhodující o věcech, o nichž prostý soudce (kadi) nemohl rozhodnout; *Šťastná Arabie* — řečtí a římské spisovatele rozeznávali Arabii Pustou (Arabia deserta), zabírající především vnitrozemské pouště poloostrova, a Arabii Šťastnou (Arabia felix), zabírající jihozápadní pobřeží, dnešní Jemen; *Moser* — Bedřich M. (1821—64), český spisovatel; *Livingstone* — David L. (1813—73), anglický cestovatel v jižní Africe;
- 139: *Soliman* — Soliman Veliký (1495—1565), sultán turecký; *Palais Royal* — královský palác v Paříži z let 1620—34; *dr. Habnemann* — Samuel Friedrich Christian H. (1755—1843), německý lékař;
- 141: *ich selbst... deine Wunder nicht* — já sám, pěvec, jenž tě oslavuje, nepoznal jsem dosud tvých půvabů; *osvegorský* — z města Osvego ve Spojených státech při východním břehu jezera Ontario; osvegorský, osvežský čaj je z vonného listu zavrnutky šarlatové;
- 142: *provincie Fokienská* — Futienská, s městem Fu-tien, přímořská provincie východní Číny;
- 143: *sapazeau d'oranges* — snad sape d'oranges, hustě svařená pomerančová šťáva; *kardinál, silebub, nektar* — asi dobové názvy nápojů; nektar podle řeckého názvu nápoje bohů; *sorbet* — původně arabský nápoj ze šťávy citronové nebo pomerančové značně kořeněné a chlazené ledem;
- 144: *Labužnické listy* — feuilletony psané pod silným vlivem německého díla *Vorlesungen über die Eßkunst von Antonius Anthus* (Přednášky o umění, jak jíst, od Antonia Antha), vydaného v Lipsku u Otty Wiganda r. 1852; obsáhlá práce o 276 stranách, dílo 19. století, má v čele motto „Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst“ a obsahuje celkem 12 přednášek, které podle slov předmluvy pronášel autor, označený pseudonymem zřejmě antikisujícím, ve společnosti labužníků scházejících se vždy první sobotu v měsíci střídavě u jednoho z členů společnosti. Dílo psané výrazně živým slohem a na základě značných gastronomických zkušeností vyniká kulturně historickým rozhledem; silně ovlivnilo Nerudu („že bych měl chuť uspořádat jako slavný Antonius Anthus celou řadu přednášek jenom — o jídle“, str. 150), jenž se prohlašuje za „naděšeného žáka slavného jídelního umělce Antonia Antha“ (str. 156) a cituje některé jeho názory (str. 161); bez udání pramene podává pak Neruda mnohé skutečné nebo domnělé kulturně historické podrobnosti tohoto díla ve svých Labužnických listech; tak na př.: o záповědi papeže Zachariáše jíst pečeného zajíce (Anthus, str. 36),

- o gastronomické hádce františkánů za Jana XXII. (str. 36), o způsobu jídla Marie Stuartky (str. 38), o papeži Lvovi a Tetzelovi (str. 38), o klidu při obědě na Kanárských ostrovech (str. 54) a j.; *Ve výstavě kuchyňské* — první výstava studených jídel v Praze byla uspořádána 7. a 8. února 1873 na Střeleckém ostrově; Nerudův feuilleton o ní byl uveřejněn v Národních listech 9. února; *Gallait* — Louis G. (1812—87), belgický malíř;
- 145: *Neue freie Presse* — německý denní list liberálně buržoasního směru, vycházející od roku 1864; *Belvederský Apollo* — socha boha Apollona, umístěná v Belvederu, křídle vatikánského paláce papežova v Římě; *všechny ty Teubly a Švertásky, Pecoldy a Meningry, Loetsche, Srchy, Cífký, Franty* — významní pražští kuchaři, restauratéri a hoteliéři doby Nerudovy: Josef Teubel, cís. král. dvorní kuchař v Praze IV, Hradčanské nám. 11, bratří Švertáskové, majitelé restauračních podniků a lahůdkářství v Praze I, Martin-ská 4, Václav Petzold, restauratér v Praze I, Celetná 13, bratří Meningrové, majitelé vinárny a delikatesního závodu v Praze I, Železná I, Robert Loetsch, restauratér v Praze II, Příkopy 19, Josef Srch, nájemce restaurace v Praze na Žofínském ostrově, Antonín Cífký, majitel hotelu v Praze II, Příkopy 28, a Josef Franta, restauratér v Praze II, Hybernská 6;
- 146: *vrch Montpellier* — v jihofrancouzském městě téhož jména, proslulém botanickou zahradou založenou již roku 1593; *Eugen von Rodiczky* — v knize *Studien über das Schwein*, vydané ve Vídni roku 1872; Nerudou uváděný citát jsou úvodní slova předmluvy;
- 147: *filosof J. G. Kohl* — Johann Georg K. (1808—78), německý spisovatel; *autopsie* — zde vlastní názor;
- 149: „*plenus venter*“ atd. — zkratka latinského přísloví „*plenus venter non studet libenter*“, ve volném překladu „při plném břichu člověk nerad studuje, pracuje“; „*řečí při stole*“ ... „*symposií*“ — symposion, u starých Řeků pitka; též titul dvou dialogů, Platonova a Xenofontova, podávajících klasický obraz starořecké pitky; „*Netepejte také rukama...*“ — citát z Shakespearova dramatu *Hamlet*, z 9. scény I. dějství; *sèvreský talíř* — ze Sèvres u Paříže, města známého výrobou porcelánu;
- 150: *knakvuřt* — druh vuřtů; *U nedvídků* — U medvídků, hostinec, kdysi i pivovar v Praze I, Na Perštýně č. 347; *Vilímkovy Humoristické listy* — založené r. 1858 Josefem Richardem Vilímkem a Josefem Svátkem; vydávány zprvu desetkrát do roka, od r. 1859 jako nepolitický týdeník, od r. 1861 jako politickosatirický týdeník; *Stuartka* — Marie Stuartovna (1542—87), královna skotská; *mappa* — ubrousek, šátek;
- 151: *vlast mlsných Aristippů* — Řecko; Aristippos (435—360 před n. l.), řecký filosof hlásající, že slast je cílem života; *Prometheus* — v řeckém bájesloví jeden z titánů, který proti vůli bohů donesl lidstvu

- oheň; byl bohy potrestán tím, že byl přikován ke skále a že mu sup kloval játra stále dorůstající;
- 152: *klasický bol Nioby* — Nioba, Niobé, v řeckém bájesloví pyšná dcera Tantalova a Diónina; za svou pýchu byla ztrestána smrtí svých dětí a tím, že zkameněla; *Dvanáct dětí ztratila za jediný den a pak si vzpomněla, že se musí najíst!* — podle posledního zpěvu Homérovy Iliady v překladu O. Vaňorného str. 587: Vždyť přec vzpomněla jídla i Niobé kadeří krásných, ačkoli dvanáct dítek jí zhynulo v paláci jejím; *papež Lev X.* — Giovanni de' Medici, papež v letech 1513—21; *Tecl* — Johann Tetzl (kolem r. 1460 až 1519), hlasatel odpustků poskytnutých papežem Lvem X. za peněžitou pomoc na stavbu chrámu sv. Petra; *Zachariáš* — papež v letech 741—52; *Jan XXII.* — vlastním jménem Jakub Duez, papež v letech 1316—28;
- 153: *nám nebobým Čechům vaří političtí kuchaři již po dlouhou dobu politické ragout ...* — narážka na stupňující se rozpory politické mezi staročechy a mladočechy po krachu roku 1873 (ragout — pokrm z masa s hustou pikantní omáčkou); *poucmouk* — snad lidový pokrm podobný šklubánkům, kucmoch;
- 155: *To jsou doby...* — podle Erbena, Prostonárodní písně a říkadla, str. 99, Obžínky;
- 156: *kafří... pečeně* — požívaná Kafry, skupinou bantuských národů v jižní Africe; *Pořád referujete o letošních letnicích, nepouštíte mne ani k slovu* — svatodušní svátky roku 1874 se vyznačovaly zejména dvěma kulturními událostmi plnicími stránky Národních listů: oslavou 25. výročí trvání Akademického čtenářského spolku a schůzí spisovatelů českých, jež se konala za účelem založení Jednoty spisovatelů. Banket, o němž Neruda referuje, se konal 24. května 1874 na Žofíně za účasti i cizích delegátů; byl součástí oslav jubilea Akademického čtenářského spolku;
- 157: „*olypy*“ — též olípy, oplatky v kornoutky zatočené; *Heimerdinger* — Friedrich H. (1817—82), německý malíř zvířat a zátiší; *Hodáková* — Arnoldina H.-Zelniziová, nar. 1822, moravská malířka zátiší a květin; *Lauer* — Josef L. (1818—81), vídeňský malíř květin a zátiší; *Steffen* — Arnold S. (1848—82), švýcarský malíř; *Dürck* — Friedrich D., německý malíř z první poloviny 19. století;
- 158: *van der Helst* — Bartolomaeus van der H. (1611—70), holandský malíř; *van der Hoop* — snad Pieter de Hooch (1632—81), holandský malíř, autor obrazu Zelinářský sklep; *Steen* — Jan S. (1626 až 79), holandský malíř pijáků a krčem; *Camphuysen* — Dirk Rafael C. (1586—1627), holandský básník a malíř; *Dawison* — Bogumil D. (1818—72), polský, později německý herec; *Homér sice vykládá, že „harfu dali hostině bobové za přítelkyni“* — novočeský překlad O. Vaňorného spojuje řecké hostiny s hrou na loutnu (Odyssea, zpěv I, verš 154, zpěv VIII, verš 99); *Trovatore* —

- Trubadur, opera Giuseppe Verdiho (1813—1901), italského hudebního skladatele;
- 159: *vzpomněl jsem si na Meiningry* — Meiningenští, členové Dvorního divadla v Meiningen v Sasku, kteří si v letech 1874—90 získali světovou pověst znamenitou souhrou celého souboru;
- 160: *naturalista* — zde herec reprodukující skutečnost bez vážného uměleckého záměru;
- 161: *altistka Procházková* — Josefina Schmidtová-P., pěvkyně něm. Stavovského divadla v letech 1858—67, velmi oceňovaná B. Smetanou; *Jandová (Marschnerová)* — Marie J., sopranistka Prozatímního divadla od roku 1865; *Sittová* — Marie Sittová-Petzoldová (1852—1907), česká operní zpěvačka, tvůrkyně všech sopránových rolí ve Smetanových operách; *Sáková* — Ema Maislerová-Sáková (1850—1925), česká operní pěvkyně v Prozatímním divadle; *Zawiszanka* — Helena Z., polská dramatická pěvkyně, působila jeden rok (1864) na Prozatímním divadle; *Ander* — Alois A., vlastním jménem Anderle (1824—64), vynikající tenor český; *Steger* — slavný tenorista vídeňský v 2. pol. 19. století; *Kysela* — Josef K. (1839—1904), zpěvák a režisér Prozatímního divadla; *brynely* — sušené švestky;
- 162: *Carion* — Emanuel C., španělský tenorista, navštívil Prahu r. 1867 až 1868; *Lukes* — Jan Ludevít L. (1824—1906), operní pěvec tenorista angažovaný k českému divadlu za éry Smetanovy; *Vecko* — Čeněk V. (1834—74), hrdinný tenor Prozatímního divadla od r. 1863; *Čech* — Karel Č. (1844—95), český operní pěvec; *Koubek* — Ferdinand K. (1837—1915), český operní pěvec basista; *Doubravský* — Petr D. (1841—87), člen opery Národního divadla; *Malá* — Otilie Sklenářová-M. (1844—1912), česká dramatická umělkyně;
- 163: *Studie výstavní* — feuilletony, jimiž informoval Neruda čtenáře Národních listů o Světové výstavě ve Vídni roku 1873;
- 165: *ústavověrci* — strana české šlechty věrná centralistické ústavě z r. 1867; *Od Temže a od Sekvany přestěhovala se Světová výstava nyní na Dunaj* — první Světová výstava se konala v Londýně roku 1851, druhá v Paříži roku 1855; *Albert von Koburg* — princ manžel anglické královny Viktorie (1819—61);
- 166: *Medicejská Venuše* — antická socha chovaná ve Florencii v Itálii;
- 169: *Nippon* — domácí název celého Japonska a zároveň jméno největšího ze čtyř velkých ostrovů japonského souostroví; *gnom* — ochranný duch orientálců, skřítek; *Jedegava* — Jedogawa, japonská řeka vlévající se do Tókijského zálivu; *Ainové* — východoasijský kmen sídlící v předhistorických dobách na území dnešního Japonska, dnes v nepatrném zbytku na japonském ostrově Hokkaido a na sovětském Sachalinu; *Fusijama* — Fudžinojama, sopka na ostrově Nipponu, jihozápadně od Jokohamy; posvátná

- hora japonská, jejíž vrchol je jen v červenci a srpnu bez sněhu;
- 170: *Amaterasu Obomi Kami* — A. Ómikami, podle japonských pověstí potomek bohyně sluneční, první vládce v Japonsku (v 7. stol. před n. l.);
- 171: *facalík* — kapesník;
- 172: *jazyk „jami“* — podle Nerudy japonština; *vrblík* — nářečně květináč;
- 173: *Rodenberg* — Julius R., německý spisovatel v 19. století; *americký komodore Perry* — Mathew Calbraith P. (1795—1858), kapitán válečného námořnictva, autor knihy Vyprávění o výpravě do Číny a Japonska; *Jedo* — dřívější název Tókja; *Nangasaki* — Nagasaki, město na západním pobřeží ostrova Kjúšú; *Kioto* — Kjóto, město v jižní části ostrova Nipponu, bývalé hlavní město Japonska;
- 175: *Seume* — Johann Gottfried S. (1763—1810), německý spisovatel; *On se přiznává k sintu, škole mudrcové* — k nauce šintó, šintoismu, národnímu náboženství japonskému; *svatý František Xaverský* (1506—52) — jako apoštolský legát Východní Indie odebral se r. 1549 i do Japonska; *Tajko Samu* — T. Sama, japonský vojévůdce Tojotomi Hidejoši; za něho bylo křesťanství zakázáno ediktem z roku 1587 a kněžím poručeno opustit zemi; *bitva nangasacká* — roku 1614 prohlášení cizí kněží za nepřátele země a nařízeno vyhubení křesťanství; poslední odpor křesťanů byl zdolán u Nagasaki v letech 1637—38; *Iwakura* — I. Tomomi (1815—87), japonský státník, zprvu odpůrce evropské civilizace, později vytrvalý obhájce evropských reforem; *Tu přišel muž as 600 let před Kr.* — podle pověstí Amaterasu Ómikami, viz vysv. ke str. 170;
- 176: *Šogun Fide Josi* — Tojotomi Hidejoši, který, získav moc ve státě, přijal jméno Tajko Sama; *Mijako* — jiný název pro japonské město Kjóto; *na břehu jezera Ojce* — správně město Ócu, poblíže Kjóta, při jezeře Biva;
- 178: *toori* — japonsky „torii“, brána;
- 179: *rjó* — drak, slovo převzaté do japonštiny z čínštiny; *do kóenu* — Neruda píše „kojenu“; slovo „kóen“ neznamena však v japonštině ulici, nýbrž park; *mizé* — japonsky „mise“, krám, obchod;
- 180: *paralelogram* — čtyřúhlý rovnoběžník;
- 181: *chrámek japonského Apollina Mikosiho, nazvaný „No“* — Neruda tu popisuje ve skutečnosti tradiční středověké divadelní hry japonské zvané Nó, a spojuje je s popisem náboženského obřadu, t. j. nošení svatostánku zvaného mikoši kolem chrámu; *curu* — je to japonská volavka, kormorán? — curu označuje japonsky ptáka jeřába; kormorán, mořský pták z řádu veslařů;
- 182: *hóó, pták mythický* — pták hóó, symbol japonského císařského

- rodu, věšticí štěstí; *kapitál* — kapitála, hlavice sloupu; *mija* — japonsky chrám; *poblíž Kjuté* — asi Kjóto, viz vysv. k str. 173; *dva bronzoví sisi* — japonsky „šiši“, lvi;
- 183: *daj zin* — japonsky *daj džin*, velcí duchové;
- 184: *tojt ovari* — japonské „toita ohari“ značí naddvevní trám, na němž byl znak připevňován; *z paláce najerjéskeho* — neběží asi o vlastní jméno místní, nýbrž o obecné jméno *nari-ié*, značící tolik co „ozdobený dům“, nebo o některý z paláců města Nara, bývalého hlavního města; *Topinka a Skokánek* — průmyslníci, kteří si r. 1865 zařídili v Karlíně továrnu na ohnivzdorné pokladny;
- 186: *porculán hizenský* — vyráběný v provincii Hizen; *sacumacký* — vyráběný v provincii Sacuma;
- 187: *textem tobo papíru* — podkladem;
- 188: *émail cloisonné* — email přepažovaný kovovými příčkami;
- 189: *l'art appliqué à l'industrie* — umění užité v průmyslu, umělecký průmysl; *museum v Kensingtonu* — výstavné čtvrti londýnské, založeno r. 1857, obsahuje obrazárnu, sbírky skulpturní, keramické i sbírky stavebního materiálu; *theoréma* — obecně platná poučka; *Fuka-čin* — japonsky Fuku-čin;
- 190: *socha Dajbuta* — Dajbucu, socha velikého Buddhy sedícího na zkřížených nohou, 15 m vysoká socha, největší v Japonsku;
- 191: *Petr Schenk* — snad Aug. Bedřich Albert Sch. (1828—1901), dánský malíř; *Grandville* — Jean G. (1803—47), vlastním jménem Gérard, francouzský malíř a karikaturista;
- 192: *Takanabe na ostrově Kiusiu* — japonské město na ostrově Kjúšú;
- 193: *Ejub* — severní předměstí cařihradské;
- 195: *Pars Geber* — Pársové, název arijských obyvatelů Východní Indie, potomků starých Peršanů; když totiž r. 642 dobyli Arabové Persie, bylo obyvatelstvo donuceno přijmout islam; věrní přívrženci domácích nauk náboženských byli prohlášeni za ctitele ohně (Gebr) a vystěhovali se do Indie; *Ormuzd* — nejvyšší božská bytost náboženství staroperského; *Nasireddin* — Násiru d'-dín, perský panovník (1831—96);
- 196: *žlutý škorpion* — škorpion žlutavý, štír z řádu pavoukovitých, zde symbol jedovatosti; *Saadi* — Sa'dí, významný perský didaktický spisovatel (kolem 1184—1291); *Mirza Taghy Chan* — Mirzá Táqí Chán, perský vezír (vysoký státní hodnostář, ministr), zavražděný r. 1851; *o „nauruc“* — naurúz, novoroční slavnost; *Sulejman* — arabská forma jména Soliman, t. j. Šalamoun;
- 197: „*Graeci omnia sua in immensum tollunt*“ — Řekové všechno vlastní nesmírně velebí; *Darius* — Dareios I. (asi 550—486 před n. l.), třetí král perský; *Xerxes* — Xerxes I. (asi 520—465 před n. l.), nejstarší syn Dareia I., jeho nástupce; *Ansari* — Ansári, příjmím „král básníků“, perský básník (zemřel r. 1039); *kasida* — kasída, básnická forma perské lyriky, chvalo zpěv;

- Nasar Ben Seboktegin* — Nasra bin Sabuktagín (999—1030), vládce ve východním Íránu; *Malcoln* — snad John Malcolm (1769—1833), anglický generál, diplomat a historik vyznamenanavší se ve válce v Indii; *Jaubert* — Amédée J., francouzský orientalista v 19. století; *Vambéry* — Armin V., maďarský cestovatel a orientalista v 19. století; *Brugsch* — Heinrich Karl B. (1827—94), německý cestovatel a egyptolog; *Evhadeddim Enveri* — Auhádu' d-dín Anvarí, perský lyrik z 12. století; *Nasireddin Taber* — Násiru d'-dín Táhir, perský panovník z 12. století; *babiové* — přívrženci Bába, vlastním jménem Hádžiho Mohameda Alího ze Širázu, reformátora šíitského islamu z 1. poloviny 19. století;
- 199: *Turkman* — Turkmen, příslušník jihozápadní větve turkotatarské, jazykově příbuzný osmanským Turkům; *Kadžár* — příslušník turkotatarského kmene, z něhož pocházela dynastie vládnoucí v Persii v 19. století; *šiiita* — šiiita, perský neorthodoxní mohamedán; *sunnita* — orthodoxní mohamedán; *lurč* — hra s kostkami a s kameny;
- 200: *Aga Mohamed* — krutý despotický panovník perský v letech 1794—97; *Feth Ali* — Fath Alí, perský panovník v letech 1797 až 1824; *Sal, Rudabe* — Zál, Rúdábe, postavy milenců ve Firdausího eposu Šáhnáme; *Firdusi* — Firdausí (940—1020), epický básník perský; *mullah* — mullá, nejnižší z mohamedánských hodností bohosloveckých;
- 201: *turkys* — tyrkys, polodrahokam modré nebo zelené barvy; *širázská réva* — širázská, pěstovaná v okolí města Širázu v jižním Íránu; *národní amalgam* — zde úsilí o vytvoření jednotného národního a kulturního celku; *Šabnameh Firdusiho* — Šáhnáme, Kniha králů, historický epos básníka Firdausího o 60 000 dvojveršů; *brdinský zpěv o Záboji* — z rukopisu Královédvorského, domněle starobylé památky české literatury, ve skutečnosti z počátku 19. století; *Hafisův Divan* — Háfiz (poč. 14. stol. — 1380), lyrický básník perský; *Díván*, básnická sbírka;
- 202: *Mirza Ali Mahomed ze Širázu, nazývaný „Bab“* — viz vysvětlivku k str. 197;
- 203: *responsorium* — v katolické liturgii střídavý zpěv mezi duchovním a sborem zpěváků; *Bodenstedtův Mirza Schaffy* — Friedrich Bodenstedt, německý básník z 1. poloviny 19. stol.; jeho básnická sbírka *Lieder des Mirza Schaffy* (Písně Mirzy Schaffy) vznikla z básníkovy známosti s tífiským filosofem toho jména; *David* — druhý král izraelský z doby na přelomu 2. a 1. tisíciletí před n. l.;
- 204: *archipelag* — souostroví; *selčucký* — seldžucký, podle Seldžuků, bagdadské dynastie z 11. a 12. století;
- 205: *dům profánní* — určený světským účelům, nikoli náboženským; *chediv* — chediv, chidív, arabisované perské slovo značící pána,

- vládce, od r. 1867 titul vladařů egyptských; *Ispahan* — Isfahán, město v Persii, nyní Íránu; *za Safidů* — za Safijovců, dynastie zahubené od Kadžárů r. 1772; *Husejn Ali* — Husejn' Alí; *předek dle Babi Humainu, zadní část dle Džesme sultan Abad* — t. j. podle cařihradských stavitelských vzorů;
- 206: *pták anká* — v arabském bájesloví pták s lidskou tváří, obdařený rozumem a řečí; *Abbas Velký* — Abbás Velký (1558—1628), sedmý šáh z perské dynastie Safijovců; *šah-in-šah* — šáh-in-šáh, král králů, označení perského panovníka v mezinárodních stycích; *Omar* — přítel proroka Mohameda, zakladatel světové říše arabské (585—644); *Abu Bekr* — Abú B., tchán a následovník Mohamedův, první arabský kalif (632—634);
- 207: *písmo „nastalik“* — nastalík, neschí-ta'lík, t. j. písmo neschí ve svislé poloze; užívalo se ho pro poesii a při psaní knih dějepisných; „*šams eššanara*“ — šamsu 'š-šu'ará;
- 208: *chagrin* — kůže ze hřbetu oslího; *nádobí fajansové* — hliněné, polévané glazurou; *Mirza Petros Chan* — Mírzá Petros Chán; *koberec chorasanský* — chorásánský, zvaný tak podle kraje výroby, provincie Chorásán v severní Persii; *koberec farahanský* — faráhánský, podle města Faráhán, dnes zaniklého, v staré Medii, perském Iráku;
- 209: *savonerie* — mydlářství; *gebbeh* — význam nezjištěn; *sedžadeh* — sedžáde, koberec, na němž se mohamedáni modlí;
- 211: *Stephenson* — George S. (1781—1848), vynálezce železnice a lokomotivy; *Erard Frères* — bratři Erardové: Sébastien Erard (1752—1831) a jeho bratr Jean Baptiste Erard, zakladatelé velkého pařížského závodu na výrobu klavírů a harf;
- 212: *Kálidása* — dramatik a básník indický v 6. století; *Eine frau... wol geziert* — (německé nářečí v Rakousích) Žena v Rakousku odívá se velmi ctihodně a čistotně, žádné přemíry u ní nelze pozorovat, a ctnost ji především zdobí; *Anatolie* — území poloostrova Malá Asie; *Rumelie* — dřívější název provincie evropského Turecka na území dnešního jižního Bulharska;
- 213: *Ludvík XV.* — francouzský král v letech 1715—74; *la cour parfumée* — navoněný dvůr; *l'exposition universelle parfumée* — navoněná světová výstava; *přes most El Sirath* — v náboženském pojetí mohamedánů most As-sirát, klenoucí se nad peklem, přes který musí všichni zemřelí přejít; bezbožní hrouťí se s mostu, ostřejšího než břitva, do propasti, ctnostní přecházejí šťastně; *mošus* — pižmo; *milly* — druh stearinu nazvaný tak podle vynálezce a výrobce de Millyho; *Laxenburk* — Laxenburg, město v Dolních Rakousích v blízkosti Vídně; *Jean Maria Farina* — Giovanni M. F. (1686—1766), vynálezce kolínské vody z Kolína nad Rýnem; v době Světové výstavy vídeňské vyráběl ji jeho vnuk Johann Maria Farina; *Eau de Cologne du codex* — pravá

- kolínská voda; *S. Maria Maggiore* — osada v severní Itálii u švýcarských hranic;
- 214: *knížetství Reuss* — v Durynsku ve středním Německu; *hrabě Zichy* — Zichy de Vásonykeő, některý z členů starého rozvětveného katolického rodu v Uhrách;
- 216: *Hugh* — Howgh, výraz souhlasu běžně užívaný u prérijních Indiánů k zakončení řeči (= domluvil jsem); *ptačí obr Dinornis giganteus* — rod ptáků velikých rozměrů, vyhubených v době historické; „*papoe*“ — „dítě“ v jazyce Indiánů; *v zemi dakotanské* — v Dakotě, na severu Spojených států amerických v poříčí řeky Missouri; *Minehaha* — snoubenka, později žena Hiavatova v Písni o Hiavatovi; *Hiavata* — mythický rek severoamerických Indiánů, jehož životní osudy jsou thematem Longfellowova eposu *Píseň o Hiavatovi*; *Na zápraží u vigvamu...* — úryvek z 10. zpěvu *Písně o Hiavatovi*; Neruda mění minulý čas v prvním čtyřverší na čas přítomný;
- 217: *Paupukivis* — P. Jenadize, indiánský tanečník z 11. zpěvu *Písně o Hiavatovi*; *Čibiabos* — indiánský zpěvák „*písně lásky*“ z 11. zpěvu *Písně o Hiavatovi*; *Cooper* — James Fenimore C. (1789–1851), americký romanopisec líčící ve svých dílech život v pralesích, styky Indiánů s bělochy a život plavecký; *Natty Bumppo* — postava bělocha, stopaře, přítele Indiánů a společníka mohykánského náčelníka Čingašguka z románů J. F. Coopera; *Barnum* — Fineas Tylor B., představitel americké podnikavosti a chvástavé reklamy v 19. století; *barkeeper* — barman, prodavač v baru;
- 218: *Z pletenky své rákosové...* — dvojverší z 10. zpěvu *Písně o Hiavatovi*;
- 220: *za doby Lykurgovy* — Lykurgos, podle pověstí řeckých zákonodárce a původce státního zřízení spartského;
- 222: *talavaška* — krytá nosítka nebo vůz k dopravě osob;
- 224: *Lenormand* — Lenormandová, Marie Anne Adélaide L. (1772 až 1843), francouzská hadačka a vykladačka karet; její spis *Karty vykládací* vyšel také česky; *klišé* — zde šablona; „*Débardeur*“ — zde karnevalová maska, v níž obvykle přicházely na maškarní zábavu ženy pochybné pověsti; *Mabille* — taneční podnik v Paříži; *Suchardovo navedení ku vědě* — *projíst se šokoládou* — poučné obrázky na balíčcích čokolády švýcarské značky Suchard; *Historie naturelle en chocolat* — *album de musique* — přírodopis z čokolády — hudební album; *item* — rovněž, podobně;
- 226: *So ein verliebter Tor... in die Luft* — Takový zamilovaný blázen vystřelí vám do vzduchu slunce, měsíc, hvězdy pro kratochvíli své milenky; *cent* — zde v zastaralém významu váhy 50 kg;
- 228: *Cercle oriental* — Orientální kroužek; *Szathmáry* — snad Karl Pap von Szathmáry, rakouský malíř, známý obrazy Kleopatry a Scény z krymské války; *chabrus* — tajné spolčení dražebníků za tím účelem, aby jeden zboží lacino koupil a s druhými se pak rozdělil

- o zisk; *Čimboraso* — Chimborazo, 6310 m vysoká sopka v Kordillerách v Ecuadoru v Jižní Americe;
- 229: *humanista Lette* — Wilhelm Adolf L. (1799—1868), zakladatel Spolku pro podporování výtěžné činnosti žen;
- 231: „*crêpe plissé*“ — řasovaný krep; *frivolita* — zde lehká, ručně pracovaná krajka;
- 232: *Queensland* — severovýchodní provincie Australského svazu; *krypta Talomecká* — jedna ze zřícených hrobek indiánského města peruánského v provincii Trujillo;
- 233: *čudské epos Kalevala* — finský národní epos o 22 793 verších v 50 zpěvech; *Vejnemejnen* — Väinämöinen, hrdina eposu Kalevala; *slzy ty... proměňují se v jasné perly* — vyprávění z 41. zpěvu eposu Kalevala; *kogda krasnaja děvica... žemčug* — když se krásná dívka usmívá, sypou se růže, a když pláče, padají brilianty a perla; *Primus Sobotka* — český spisovatel (1841—1925); *entozoe* — entozoon, cizopasník žijící uvnitř těla hostitele;
- 234: *Moebius* — Karl A. M. (1825—1908), německý zoolog; *digger* — zlatokop, název obvyklý v Africe, Australii a v Severní Americe; *Aelianus* — Claudius Ae. (2. pol. 2. stol. n. l.), římský sofista, učitel řečnictví píšící řecky;
- 235: *Golkonda* — město a bývalá pevnost v Hajdarábádu v Indii s četnými bohatými mausoley; *poslanec* — zde vyslanec; „*Honi soit qui mal y pense*“ — „Buď hanba tomu, kdo zle o tom smýšlí“, heslo anglického Podvazkového řádu;
- 237: *email à jour* — prolamovaný smalt; *Ghiberti* — Lorenzo Gh. (1378 až 1455), italský sochař, zlatník a kovolijec; *Cellini* — Benvenuto C. (1500—71), italský sochař, spisovatel a tvůrce uměleckých děl klenotnických; *mistr Václav* — Václav z Olomouce (kolem r. 1481), český mědirytec, kovolijec a zlatník;
- 238: *malachit* — dekorační kámen měděnkově zelený; *lázul* — lazulit, modrý křemičitan; *rhodonit* — nerost obsahující mangan; *nafritový* — nefritový, z nefritu, jemně vláknité odrůdy amfibolu;
- 240: *Villa Borghese* — palác v Římě mezi branami Porta Pinciana a Porta del Popolo, majetek rodiny Borghiů s velkou sbírkou antických památek, kterou Camillo Borghese prodal za 8 milionů franků Napoleonovi I.; sbírky dnes v pařížském Louvru; *Bernini* — Giovanni Lorenzo B. (1598—1680), italský stavitel, sochař a malíř; *David, jak již prakem zatočit chce* — David, viz vysv. k str. 25; narážka na smrt filištínského Goliáše, jež David podle Starého Zákona (První kniha Samuelova, kap. 17, verš 49) kamenem z praku zabil; *Dafné* — v řeckém bájesloví nymfa, po jejíž lásce marně toužil Apollo; když se nemohla ubránit jeho pronásledování, proměnila se ve vavřín; *brána del Popolo* — viz výše heslo Villa Borghese; *Egidio Pozzi* — snad Massimiliano Giuseppe P. (1770—1842), dvorní sochař bádenský;

- 241: *Monteverde* — Giulio M., italský sochař v 19. století; obraz Mladí Kryštofa Kolumba byla jedna z jeho prvních prací; *Rossi Alessandro* — pravděpodobně Gaetano R. (nar. r. 1829 v Neapoli), italský sochař; Neruda asi omylem zaměňuje jeho křestní jméno se jménem Alessandra Rossiho (1627—97), malíře historických námětů; *Pietro Guarnerio* — italský sochař (zemřel r. 1881); *Domenico Barcaglia* — asi Donato B. (nar. r. 1849), italský sochař, jehož díla došla uznání na světových výstavách ve Vídni a ve Filadelfii; *La bolla di sapone* — Mýdlová bublina; *Il genio militare* — Vojenský duch; *E. Zocchi* — italský sochař (nar. r. 1835); *dr. Edward Jenner* — anglický lékař, vynálezce očkování proti černým neštovicím;
- 243: *British and Foreign Bible Society* — Britská a zahraniční biblická společnost; společnost pro vydávání a šíření bible, založená r. 1804 z podnětu Tomáše Charlesa, faráře v Bala ve Walesu; *Kafir Bible* — bible pro Kafry, národ ze skupiny černošských národů bantuských v jižní Africe; *Amharic Bible* — bible tištěná amharštinou, nejrozšířenějším z živých jazyků habešských; *bible sanskrtská* — psaná sanskrtem, „upraveným, znormovaným jazykem“, jazykem klasické literatury arijských Indů; *Mit Tränen ist... unterschrieben* — Slzami je ověřen každý list a krvácejícím lidstvem podepsán; *I stalo se léta třicátého...* — citát z Proroctví Ezechiele proroka, oddílu Starého Zákona, kap. 1, verš 1;
- 244: *Origenes* — církevní učenec, spisovatel a asketa (asi 185—254), který se sám vyklestil, jednaje domněle podle slov Nového Zákona (ev. sv. Matouše, kap. 19, verš 12);
- 245: *Bida* — Alexandre B., francouzský malíř 19. století, tvůrce obrazů z Orientu a ilustrátor bible; *Hedouin* — Edmond H. (1819—82), francouzský malíř a autor rytin k textu evangelií; *Rossignaux* — Charles R. (1817—97), pařížský architekt; *tiskař Viel-Caval* — asi francouzský grafik doby Nerudovy; *biskup Bossuet* — pravděpodobně omyl; biskup Jacques Bénigne B. (1627—1704) nebyl překladatelem bible do francouzštiny; přeložil ji v jeho době R. Simon r. 1680;
- 246: *Auerbach* — Berchtold A. (1812—82), německý spisovatel vesnických povídek; *Hesiodos* — nejstarší zástupce didaktického eposu starořeckého (kolem r. 700 před n. l.); *Kain zabil Abela na spásu člověčenstva* — Abel, pastýř ovcí, byl zabit podle První knihy Mojžíšovy Starého Zákona (kap. 4, verš 8) Kainem, oráčem, jehož práci podle Nerudy vznikla lidská kultura;
- 247: *Demeter* — v řeckém bájesloví zosobněná matka země a zakladatelka veškerého spořádaného života lidského; *Triptolemus* — v řeckém bájesloví syn eleusinského krále Kelea a Metaneiry; jako kněz Demetřin naučil podle návodu bohyně lidstvo sít obilí; *Osiris* — staroegyptský bůh zúrodnujícího slunce a dárce záplavy nilské; *Apis* — staroegyptský posvátný býk pokládáný za vtělení

- Osiriovo; *Cinnatus* — Quintus Lucius C. (kolem r. 520 před n. l.), římský státník a vojevůdce povoláný od pluhu k nejvyššímu státnímu důstojenství; „*saturnalie*“ — v starém Římě slavnost konaná původně 17. prosince na počest Saturna, boha úrody a hojnosti, jehož vláda začíná po zimním slunovratu;
- 248: *pět let po moravském zaořání zrušeno nevolnictví* — t. zv. robotními patenty z let 1771—77 bylo umožněno vykoupení z robot; k zrušení nevolnictví došlo r. 1781; *Teprv r. 1848 stal se sedlák náš skutečně a úplně volným* — zrušením nevolnictví r. 1781 nebyla zrušena ještě robota; to se stalo teprve r. 1848; *Stamm* — Ferdinand S. (1813—80), německý právník a spisovatel;
- 249: *Kain ubíjí podnes Abela* — oráč vítězí nad pastevcem; *ploužek sikkim* — ze státu Sikkim v Himálaji v Indii; *ruchadlo Eckertovo* — jeho tvůrcem byl Heinrich Ferdinand Eckert (1819—75), vynálezce a výrobce nového typu pluhu v padesátých letech minulého století; *ruchadlo nassavské* — užívané v Nassavsku, bývalém vévodství v Německu; *aratro romano* — římský pluh; *perticara* — druh pluhu; *z ostrova Morey* — z poloostrova Peloponnesu; *rakolesník* — pravděpodobně nákolesník, starší orné nářadí, podobné rádlu; *ruská kasulja* — rádlu obracející půdu na jednu stranu;
- 250: *písnička o pražené polívce na suchém rendlíce* — podle Erbena lidová píseň z Klatovska;
- 251: *římští histrioni* — tanečníci v pantomimách, pak též ostatní herci;
- 252: *Ostjakové* — národ ugrofinského plemene v Sibiři při řekách Obu a Jeniseji, za sovětské vlády Ketové; *Samojedi* — uraloaltajský národ na pobřeží Severního ledového oceánu, za sovětské vlády Něnci; *pověstné „sutor, ne ultra“* — sutor ne ultra crepidam, ševče, ne výše než sandál!, podle Plinia, *Historia naturalis* XXXV, 36, slova malíře Apella ševci, který podle chybně malovaného sandálu chtěl posuzovat celý obraz; smysl: ve svých posudcích zůstávej v rámci toho, co znáš!;
- 253: *armadil* — pásovec šestipásý; *šarnýr* — zde spona;
- 254: *Otto Henne-Am Rbyn* — švýcarský kulturní historik v 19. století;
- 255: *Pedale, Ricciotti* — značky italských kloboučnických výrobků;
- 256: *šibolet* — rozpoznávací znak; *revoluce červencová* — vypukla ve Francii 27. července 1830; *zavládlo justemilieu* — opatrnické panování;
- 257: *Za osmdesát dní kolem celé země* — podle románu J. Verna *Cesta kolem světa za osmdesát dní*;
- 258: *Nemůžeme pochopit staré novelisty, že v těch drkotavých karách našli nějakou poesii* — narážka na novelu Fr. Jar. Rubše *Pan amanuensis na venku aneb Putování za novelou*, jejíž děj částečně probíhá v dostavníku; *ballon captif* — upoutaný balon; *Lloyd* — rakouská terstská námořní společnost dopravní; *traghetto* — převozní pla-

- vidlo; *kaiik* — dlouhý úzký člun s 1—3 páry vesel, sloužící v Cařihradě zejména k dopravě nákladů na parníky; *mujánský rybák* — rybář z istrijského městečka Muja v Jugoslavii; *cirknický osadník* — z města Cerknice u jezera Cerknického v Slovinsku v severozápadní Jugoslavii;
- 260: *il cavallo automotore* — motorový kůň; *Clarence — broom — landauer — berlina — kaleša — faeton* — druhy kočárů z let sedmdesátých minulého století; *Rosen* — Julius R. (1833—92), německý spisovatel veseloher; *Prutz* — Robert Eduard P. (1816—72), německý básník, estetik a dějepisec;
- 261: *drop* — brodivý pták; *bušmani* — z angl. bushman, označení Křováků, prastarého národa v jižní Africe; *Čud* — Čudové, západní větev národů uraloaltajských, k níž patří na př. Finové, Estonci a Laponci (Lopaři); v širším významu celý kmen uraloaltajský;
- 263: *Vittore Emanuele, il Re galantuomo* — Viktor Emanuel II., galantní král (1820—78), italský panovník; *Trastevere* — nejjižnější čtvrt Říma na pravém břehu Tibery; *Mentone a Roccabruna* — dnešní Menton a Rochebrune, města na francouzské Riviéře, získaná francouzskou vládou za 4 miliony franků r. 1641 od monackého vládnoucího rodu Grimaldiů; *poblíž Liesingské pivnice* — Liesing, dříve vesnice s velkým pivovarem v Dolních Rakousích, dnes jižní předměstí Vídně; *Sardouiv Rabagas* — Victorien Sardou (1831—1908), francouzský dramatik, napsal komedii Rabagas r. 1872;
- 264: *Karel Albert* — sardinský král (1798—1849); *piniový lesík* — pinie, druh borovice v jižních krajích; *stěny pompejánsky malované* — napodobující motivy antické malby v městě Pompejích v jižní Itálii; „*alcarrazy*“ *etrurských forem* — hliněné nádoby, džbánky slabě pálené, pórovité s úzkým hrdlem, užívané v jižních krajinách, zejména v staré Etrurii (v dnešním Toskánsku) k chlazení vody;
- 265: *louisdor* — louis, zlatý peníz francouzský, ražený po prvé za Ludvíka XIII., v ceně 20 franků před první světovou válkou; *Justitia, Fortuna* — Spravedlnost, Štěstěna; bývají symbolicky zobrazovány jako nevidoucí ženy;
- 266: *Kvarnero* — Kvarner, záliv Jaderského moře u východního pobřeží Istrie, plavbě nebezpečný pro skalnatá pobřeží ostrovů a bouře; *tönend bewegte Unformen* — obludy uváděné zvukem v pohyb; *Hanslick* — hudební kritik a estetik německý v 19. století;
- 267: *melopiano* — nástroj vynalezený r. 1873 výrobcí hudebních nástrojů Calderou a Brossim; nasazoval se na obyčejný klavír a opakovaným úderem malých kladívek vytvářel trvale znějící tóny; *konec z Lucie* — z opery Lucia di Lammermoor italského skladatele Gaetana Donizettiho (1797—1848);
- 268: *Erardova harfa* — viz vysv. k str. 211; *Bertini* — Henri B. (1798—1876), pařížský hudební pedagog; *kunstpedál* — umělé

- dusítko, jímž bylo možno tóny určitých strun klavíru zdusit, zatím co ostatní struny se chvěly volně; vynalezl je E. Zachariä r. 1870; *Samassovy lublaňské zvony* — zvonařské dílo rodiny Samassovy usedlé v Lublani od r. 1720; *Die Forelle von Schubert* — Franz Peter Sch. (1797—1828), německý hudební skladatel; zde míněna jeho klavírní skladba Forellen-Quartett; *Dcera pluku* — opera italského hudebního skladatele Gaetana Donizettiho; *Souvenirs de Varsovie* — skladba pro klavír od Julia Schulhofa, německého hudebního skladatele v 19. století; *bimbonofon* — správně bimbonifono, bimbonifon, druh pozounu vynalezeného kolem r. 1850 Italem G. Bimbonim; *A Napoléon III et son vaillant peuple* — Napoleonovi III. a jeho statečnému národu; Napoleon III., v letech 1852—70 císař francouzský;
- 269: *Hymne de la Paix* — Hymna míru; *Cantate de l'Exposition* — Kantáta Světové výstavy; *magrafa* — hebrejská magrefa, varhanní hudební nástroj až se stem píšťal;
- 270: *šalmaj* — pastýřská píšťala; *The Emperor Violin* — Císařské housle; *Mirecourt* — město ve východní Francii s továrnami na struny, housle a dechové nástroje; *violalina* — druh violy; *filomela* — smyčcový nástroj podobný houslím se čtyřmi kovovými strunami, vynalezený v Německu v polovině 19. století; *tromba marina* — druh středověkého strunového nástroje s úzkým jehlancovitým resonančním tělesem a flažoletovou technikou hry;
- 271: *fuori* — venku, t. j. za hranicemi; *Sitt* — Antonín S. (1819—78), pražský houslař; *Červený* — Václav František Č., vynálezce a zlepšovatel hudebních nástrojů dechových, vyráběných od r. 1848 v jeho továrně v Hradci Králové; *Liszt*, „*pianní kovár*“ — narážka na způsob, jímž Liszt dovedl rozšířit zvukovou bohatost hry na klavír; *orgue d'expression* — též orgue expressive, jeden z prvních typů harmonia; *fysharmonika* — podobný nástroj jako orgue expressive, předchůdce harmonií; *Sucher* — Joseph S. (1843 až 1908), maďarský dirigent;
- 273: *za doby, kdy ještě „brával David harfu a brával rukou svou“* — David (1055—1015 před n. l.), druhý král izraelský; v mládí byl povolán ke dvoru krále Saula, aby jej obveseloval hrou na harfu; *v době claurenovských vzdechů a wertherovských bolů* — Heun Karl Gottlob Sam, známý pod jménem H. Claren (1771—1854), německý spisovatel sentimentálních novel; Werther, romantický hrdina Goethova románu Utrpení mladého Werthera; *evropský „weltschmerz“* — světobol, nespokojenost s ustáleným nespravedlivým světovým řádem, projevující se v dílech romantických básníků evropských na počátku 19. století;
- 274: *brumajzl* — prastarý lidový hudební nástroj, v podstatě ocelový jazýček na jedné straně připojený ke kovovému rámu, vychylovaný prstem; jeho zvuk zesiluje ústní dutina jako resonátor;

- 277: *toledánský meč* — ze španělského města Toleda, kde byla továrna na zbraně vyrábějící zejména proslulé toledské čepele; *Dreyse* — Johann Nikolaus D. (1787—1867), německý technik a průmyslník, vynálezce jehlovky, pušky, u níž zapálení prachu nastávalo nárazem jehly; *Stříbrná pancéřová košile v oddělení indickém — přec jí pronikla koule anglického vojína a Anglie stala se dědicem celého království* — narážka na smrt sultána Tippu Saiba, který r. 1799 padl se svými vojáky v boji proti Angličanům v bitvě u Seringpatamu;
- 278: *kris* — malajská dýka; *tažená puška zvítězila na Krymu* — tažená puška, s hlavní svářenou z kovových prutů; krymská válka byla vedena Francií a Anglií proti Rusku v letech 1854—56; *Gatling* — Richard Jordan G., americký mechanik; vynalezl r. 1868 t. zv. Gatlingův kulomet o šesti hlavních;
- 279: *Björnson* — Björnstjerne B. (1832—1910), norský básník; *Mezi bitvami*, drama o jednom dějství, líčí epizodu z občanských válek v Norsku ve 12. století; *roku 1866* — za války Rakouska-Uherska s Pruskem; *roku 1870* — za války Francie s Německem; *konvence ženevská* — mezinárodní ujednání o nedotknutelnosti a ochraně zařízení Červeného kříže, uskutečněné v Ženevě r. 1864;
- 281: *Brunetti* — Luigi B. (1813—90), italský lékař, vynálezce zvláštní metody balzamování mrtvol;
- 282: *Sikul* — Székel, příslušník maďarského kmene v Sedmihradsku; *borszECKá kyselka* — z města Borszék, lázní v Sedmihradsku; *dcerka bregenckého lesu* — z okolí Bregenze, hlavního města Vorarlberska v Rakousku;
- 283: *Riehl* — viz vysv. ke str. 24; *Jeremiáš* — autor Pláče Jeremiášova, oddílu Starého Zákona;
- 285: *sloh pro villegiaturu* — pro letní sídlo;
- 286: *sedmihradští Sasíci* — Sedmihradsko, kdysi zvláštní knížetství ve východních Uhrách; od 13. století se dělilo na tři samostatné skupiny správní, tvořené třemi politickými národy sedmihradskými: Maďary, Székely a Sasy;
- 287: *unitář* — příslušník církve, která proti učení církve katolické o t. zv. božské Trojici klade víru v Boha jednoosobného; *Bendeguz, Csaba* — mytičtí předkové Maďarů; *Arpád* (890—907), první panovník spojených uherských kmenů a zakladatel panovníckého rodu Arpádovců, který vymřel Ondřejem III. r. 1301; *Almos* — mythický praotec uherského panovníckého rodu Arpádovců;
- 289: *čarda* — maďarská krčma v pustě; *transept* — příčná chodba, příčná část stavby;
- 290: *park v moravské Lednici* — na jižní hranici Moravy na řece Dyji, jeden z největších středoevropských parků, zřízený Lichtensteiny; *Atlas* — v řeckém bájesloví mořský obr; podle Homéra stojí v moři a na svých ramenou nese obrovské sloupy, jež podpírají

- nebeskou bář; řetěz světových výstav přepnul se již přes oceán — t. j. do Filadelfie, viz dále;
- 291: *Po Londýnu přišla Paříž, po Paříži přišla Vídeň, po Vídni přichází Filadelfia* — světové výstavy se konaly v Londýně r. 1851, v Paříži r. 1855, ve Vídni r. 1873, ve Filadelfii, největším městě a přístavu Pensylvanie ve Spojených státech amerických, r. 1876.
- 295: *Šťastná Arabie* — viz vysv. k str. 138; *Mekka* — město v střední Arabii, rodiště Mohamedovo; *sortiment* — sestava zboží;
- 296: *historka o Mahomedu a vrchu* — Když nepřijde hora k Mohamedovi, musí přijít Mohamed k hoře; rčení založené na nesplněném proctví 52. článku koránu, t. zv. Súry hory mecké, zaznamenané v 1. pol. 17. stol. anglickým filosofem Francisem Baconem v *Essayi o odvaze*; v češtině má význam resignující pokory; *surogát* — napodobenina, náhražka;
- 298: *Bavorský Brod* — Furth im Walde, město v Bavorsku, poblíž českých hranic na trati z Plzně do Norimberka; *karmelitky* — viz vysv. k str. 91;
- 300: *Polka Ubrykova* — viz vysv. k str. 55; *Máme v Praze také klášter bosáček karmelitánek* — od r. 1792 v bývalém klášteře barnabitském u sv. Benedikta na Hradčanech;
- 301: *poustevny montserratské* — Montserrat, pohoří ve španělské provincii barcelonské, známé benediktinským klášteřem, založeným r. 880;
- 302: *sv. Pachonius* — správně Pachomius, žák sv. Antonína, založil první klášter na nilském ostrově Tabennu r. 330; *císař Theodosius* — T. Veliký, římský císař ve 4. stol. n. l.; *Honorius* — H. Flavius (384—423), císař západořímský; *sv. Martin* — biskup v Tours ve Francii (316—400);
- 303: *sv. Benedikt* — opat v Gallii, založil v 9. století řád benediktinů; *sv. Bernhart* — Bernard (10. stol.), zakladatel dvou klášterů na Velké a Malé hoře sv. Bernarda v Alpách, jejichž členové zachraňovali poutníky zbloudivší v horách; *řehole žebrácké* — úpadek kázně u kněžstva dal vznik žebravým řádům; počítali se k nim karmelitáni, augustiniáni, františkáni a dominikáni; *Pius III.* — papež v roce 1503 (1439—1503); *františkáni* — členové řádu založeného sv. Františkem z Assisi; *sv. Dominik* — zakladatel řádu dominikánů (1170—1221);
- 304: *Slovník naučný* — Riegrův Slovník naučný, IV, 1865; *program až ultramontánní* — usilující o obnovení papežské světovlády; *Höfler* — Karl Adolf Konstantin H. (1811—97), německý dějepisec, odpůrce Čechů a Palackého pojetí dějin, zabýval se i dějinami církevními; *klášter v Clugny* — benediktinský klášter v jihových. Francii, zal. r. 909; *Soissons* — město v sev. Francii, severozáp. od Remeše;
- 305: *kartuziáni* — mnišský asketický řád založený r. 1084 sv. Brunem

- v La Chartreuse u Grenoble ve Francii; *Numa Pompilius* — podle pověsti po Romulovi druhý král římský, organisátor náboženských kultů; *portiunkuli* — porciunkule, odpustky, které získává katolický věřící, vstoupí-li 1.—2. července s úmyslem uctění do chrámu františkánského, minoritského nebo klariského;
- 306: *Aischylos* — řecký dramatický básník (525—456 před n. l.); *Španěl Belmonte* — Louis B. Bermudez (1587—1650), španělský dramatik; *El diablo predicador* — Dábel kazatel, titul nejznámější veselohry Belmontovy; *Hildebrandem zavedený celibát* — Hildebrand, vlastní jméno Řehoře VII., papeže v letech 1073—85, obnovitele starých církevních zákonů o celibátu, bezženství kněží; *Scherr* — Johannes Sch. (1817—86), německý kulturní dějepisec; *Geschichte der deutschen Frauen* — správně *Geschichte der deutschen Frauenwelt*, Scherrovovo dílo z r. 1879;
- 307: *kvardián* — představený kapucínského nebo františkánského kláštera; *koncil nizzanský* — nikaijský, první shromáždění biskupů konané r. 325; *sv. Ambrož* — církevní učitel, biskup v Miláně (snad 340—397); *Sinesius* — Synesios z Kyrény (snad 370—415), novoplatonský filosof, biskup;
- 308: *Alexander VI. (pověstný Borgia)* — Rodrigo Lenzuoli a Borgia, papež v letech 1492—1503; *Meran tyrolský* — lázeňské město v Tyrolích na jižním svahu Alp, s velmi příznivými podmínkami klimatickými;
- 309: *cisterciák* — člen řádu cisterciáckého, založeného podle řehole sv. Benedikta a nazvaného podle kláštera Cîteaux (Cistercium) u Dijonu ve Francii; *Šalomounova „Vysoká píseň lásky“* — oddíl Starého Zákona; *sv. Jeroným* — církevní učitel (snad 340—420); *Hermes* — Georg H. (1775—1831), německý katolický bohoslovec, filosofický vykladač katolické dogmatiky; *generální bas* — starší způsob notace, v níž se vypisovaly jen základní tóny a ostatek se naznačoval číslicemi; *Hippokrat* — Hippokrates (kolem r. 400 před n. l.), řecký lékař považovaný za zakladatele lékařství; *Esquirol* — Jean Etienne Dominique E. (1772—1840), francouzský psychiatr; *Hymen* — v řecké mythologii bůh svatebního veselí; *Ludvík I. bavorský* — L. Karel August (1786—1868), osvícený král bavorský;
- 310: *Cabanis* — Pierre Jean Georges C. (1757—1808), francouzský lékař a filosof; *Lauret* — snad François Laurent (1810—87), belgický historik; *sukubus, inkubus* — v středověké démonologii upíří bytost ženská a mužská; *Urban Grandier* — Urbain G. (1590—1634), francouzský kněz upálený pro podezření ze styků s ďáblem v Loudunu v záp. Francii; *koncil tridentský* — církevní sněm v Tridentě v letech 1545—63; *Weber* — Karl Julius W. (1767—1832), německý svobodomyšlný spisovatel, bojující proti romantickému obdivu středověku a církve; zde snad citát z jeho

- díla Die Möncherei; *fuldenský opat Hadamar* — člen šlechtického rodu nassavsko-hadamarského, představený kláštera ve Fuldě u Kasselu v Německu, založeného r. 1744;
- 311: *saint-claudské opatství v Burgundu* — v městě Saint-Claude, ve východní Francii, založené v 5. stol. n. l.; *druhové irského mnicha Columbana* — C. (snad 550—615), podnikl se svými druhy misijnářskou cestu do Francie a do Švýcar;
- 312: *bóry* — hodinky zpěvu nebo modlení v klášteřích; *Herodot* — Hérodotos z Halikarnassu, řecký dějepisec z 5. stol. před n. l.;
- 313: *jesuita Edmund Auger* — snad Athanase Auger (1734—92), francouzský kněz; „*metanaeologie*“ — nauka o metle; metana — metla; „*broer Cornelis*“ (*bratr Cornelius*) — Cornelius van Steen, lat. Cornelius a Lapide (1568—1637), jesuita a vykladatel Písma; *sv. Bruno, zakladatel kartuziánů* — viz vysv. k str. 305; *guelfové a ghibellini* — ve středověkém Německu a Itálii: guelfové, strana papežská, ghibellini, strana císařská;
- 314: *v Paříži, v koleji sv. Lazara* — francouzská kongregace t. zv. lazaritů, založená Vincencem de Paul r. 1626; *mnich kláštera fontavellanského* — di fonte Avellana, název kongregace poustevníků založené r. 1000 a rozšířené hlavně působením Petra Damianského; *Petr di Damiani* — církevní bojovník za kázeň a přísný život v 11. stol.;
- 316: *nebožtík Koubek* — Jan Pravoslav K. (1805—54), český básník; *Je tomu právě... dvanáct let...* — počátkem šedesátých let vznikají Národní listy (1861), 1863 německy, ale v duchu českém psaná Politik, 1867 Pokrok; *absolutism předcházející* — Bachův absolutismus padesátých let; *válka italská* — vedená proti Itálii r. 1866 a skončivší odstoupením Benátska;
- 317: *Žurnalistika česká se vyvinula dvojím směrem. Předně dle stran...* — Národní listy byly orgánem strany mladočeské, Politik a Pokrok (později Hlas národa) patřily straně staročeské;
- 318: *Draexler-Manfred* — snad Gustav Drechsler (1833—90), německý politik, poslanec pruského sněmu; *Nicht das rechte Wort...* — Netajím pravé slovo, nazývám ji zlodějkou a děvkou, kradoucí denně cizí majetek s drzým čelem před zákonem; každému se nestoudně oddá, kdo zaplatí hříšný polibek, nebo tomu, před nímž se musí pozdvihovat i poslušně plazit. Pro lid říkáte, že jsou časopisy? A sebe zвете zástupci lidu? Drzí lháři a zrádci! Proti lidu i zemi — tohle motto si napište na okraj!; *temy vojska* — pluky, oddíly;
- 319: *poměr manipulace ku konceptu* — t. j. technické přípravy a myšlenkového vypracování; *sekvestor* — úřední správce;
- 320: *ústavácký fabrikant* — příslušník ústavověrné strany; *Will inserieren!* — Chci inserovat!;
- 322: *runy* — nejstarší písmo nordických národů, zde nezřetelné písmo;

- „lateruje“... *stránky svých kněh* — sčítá položky na jedné straně a převádí je na druhou stranu;
- 324: *Nemá toho „nétyk“* — zapotřebí;
- 325: *nur ganz klein und billig!* — jen zcela malý a levný!; *nur ein einziges Wort, bitt' ich!* — Jen jediné slůvko, prosím!; *Auch ist bei mir...* — Také je u mne ke koupi výtečné droždí, denně čerstvá zásilka, přímé objednávky do domu. Droždí, prosím, velkými písmeny a dvě ručičky jako ukazovatele k tomu. Také bych prosil krásné nápadné orámování;
- 327: *expeditor* — výpravčí při rozesílání časopisů; *dle...* „*rut*“ — směru rozesílání;
- 329: *za Jana z Hor Kuten* — Jan Gutenberg (1397—1468), německý vynálezce knihtisku, pořídil v Mohuči typy k tisku bible; pro své jméno, splývající ve výslovnosti s německým označením Kutné Hory (Kuttenberg), byl u nás v 16. a 17. století považován za Čecha;
- 334: *komy z fraktury* — čárky z lomeného písma, švabachu;
- 338: *královna Mab* — u anglických básníků jméno víly; *doktor Sladkovský* — Karel S. (1823—80), český politik;
- 339: *Kaška* — Jan K. (1810—69), český herec; *Frankovský* — vl. jménem Josef Franěk (1840—99), český herec;
- 340: *Vyhodte také Beusta* — Ferdinand hrabě B. (1809—86), od r. 1866 zahraniční ministr rakouský, odpůrce českých snah politických;
- 342: *bašlík* — kapucovitá pokrývka hlavy;
- 343: *Kodym* — Filip Stanislav K. (1811—84), lékař a vědecký popularisátor;
- 345: *Mäßig weise...* — mírně moudrý musí být muž, ale nikoli příliš; srdce mudrce se zřídka rozveselí; *vtip feuilletonistův sedává obyčejně na židli, jejíž nohy jsou nohy satyrové* — t. j. opatřené kopyty k úderu;
- 347: *Ammon v Egyptě* — Ammonova oasa záp. od Káhiry; *Vělička* — Wieliczka, město jihových. od Krakova s nalezišti soli; *J. Barrande* — Joachim B. (1799—1883), francouzský geologický badatel o silurském útvaru kolem Prahy; *J. Krejčí* — Jan K. (1825—87), český geolog; *A. Frič* — Antonín F. (1832—1913), český zoolog a paleontolog; *saliny balské* — solivárny u Halu na řece Innu v Tyrolsku;
- 348: *Poseidon* — v řecké mythologii bůh moře a vodstva; *Plutarch* — řecký filosof a dějepisec (46—120); *Viktor Hehn* — německý kulturní historik (1813—90); studie *Sůl* vyšla v Berlíně r. 1873;
- 349: „*ergo Hercules, vita humanior, sine sale non quit degere*“ — „tudíž i Herkules, ač životem vyšší, bez soli nemůže žít“; *Eustathius* — Eustathios z Thessaloniky (zemřel po r. 1194), řecký mnich a komentátor básní Homérových; *Archilochos* — řecký lyrický básník v 7. stol. před n. l.; *Lykambes* — bohatý občan z ostrova Paru,

- terč básnických útoků Archilochových; *Demosthenes* — řečník a státník řecký (384—322 před n. l.);
- 350: *Zlatá stezka* — obchodní cesta z Prachatic přes Volary do Pasova v Bavorsku; první zprávy o ní z 10. stol.; *půhon* — soudní obe-slání obžalovaného; *Ferdinand* — Ferdinand I. (1503—64), král český z rodu Habsburků; *Frant. Josef Sláma* (1792—1844), český spisovatel, kněz, působil jako kaplan v letech 1815—25 v Pra-chaticích;
- 351: *gmundská sůl* — Gmund, město v Rakousku v blízkosti Českých Velenic; *Ferdinand II.* (1578—1637), *Ferdinand III.* (1608—1657), čeští králové z rodu Habsburků; *král Lysimachos* — strateg Alexandra Velikého, král v Thrákii (asi 361—281 před n. l.);
- 352: *Napoleon III.* — viz vysv. k str. 268;
- 353: *před pádem Hohenwartovým* — vláda, jíž předsedal hrabě Hohenwart a v níž byli zastoupeni i dva Češi, Habětínek a Jireček, odstoupila 30. října r. 1871; *nepřístupný nám program* — t. j. nové vlády knížete Ad. Auersperga, která zahájila protičeský obrat rozpuštěním čes-kého sněmu; *rouchem svým přikrývat cislajtánskou nahotu* — vystavo-vanými objekty zakrývat bídu rakouských zemí, které se po usku-tečnění dualismu r. 1867 nazývaly Předlitavskem, Cislajtánií, na rozdíl od zemí ležících na pravém břehu Litavy, Zalitavska (Translajtánie);
- 354: *Rückert* — viz. vysv. k str. 75; *der grade Weg...* — to není přímá cesta, jít vždycky rovnou vpřed; musíš se obracet stále za cílem, jenž se otáčí; *Agrikulturhalle* — výstavní hala pro zemědělství; *rytíř Dombrovský* — autor propagační brožury o Světové výstavě ve Vídni; *baron Schwarz-Schönborn* — snad Ervin baron Schön-born (1812—81), konservativní šlechtic, člen panské sně-movny;
- 355: *Schulfahrten* — školní výpravy; „*Až pojede Praha kolem*“ — někdy v daleké budoucnosti nebo nikdy;
- 356: *Lichtenbergův nůž* — pomůcka, kterou vynalezl Georg Christoph L. (1742—99), německý fyzik;
- 357: *disponibel* — zde volný; *Nachtragskredit* — dodatečný úvěr; *Daily News* — liberální anglický deník, vycházející od r. 1846; *Ludvík Pfau* — německý básník a kritik (1821—94); *přišel velký krach* — v roce 1873; *Ausstellungsobjekt* — výstavní objekt; *Massenquar-tiere* — zařízení pro hromadné ubytování; *Ulmer Schachteln* — ulmské krabice, lodě z Ulmu, hlavního města ve Württembersku; *ordinari* — zde obyčejné;
- 358: „*Schiffermarsch*“ — pochod lodníků; *Willkommen...* — buď vítán, proude, který uvádíš v pohyb mou loďku a snášíš ji čile dolů do Rakouska;
- 360: *Jan Machytka* — český architekt (1844—87), žák Zítkův; na Světové výstavě ve Vídni postavil řadu pavilonů; *F. Šmoranc* —

- František Schmoranz ml. (1845—92), český architekt, od r. 1885 ředitel Uměleckoprůmyslové školy v Praze;
- 361: *Melnický* — František M. (1822—76), český sochař ve Vídni;
- 362: *mešita sultána Hassana* — stavba v Káhiře z r. 1536; *alabastrový chrám Mehmeda Eliho* — místokrále egyptského (1769—1849);
- 363: *khedive* — khediv, chediv (persky pán, vládce), od r. 1867 titul egyptských vladařů;
- 364: *mameluci* — původně 12 000 tureckých otroků, zakoupených egyptským sultánem Nedžmud-dínem od Džingischána za tělesnou stráž; nabyli takové moci, že založili v Egyptě vlastní dynastii; *žoldán El Ašrat* — Ašraf, perský panovník v letech 1725 až 29; *mandara* — místnost, komnata;
- 365: *Hassan* — osada ve středním Egyptě;
- 366: *alpa* — horská pastvina;
- 367: *kníže Adolf Schwarzenberg* — předseda Vlastenecké hospodářské společnosti české a od r. 1873 místopředseda Světové výstavy ve Vídni (1799—1888); *Gebetbücher* — modlitební knížky; *Buchbinder und Ledergalanteriearbeiter aus Prag* — knihař a výrobce koženého galanterního zboží z Prahy; *po rozehnutí Hospodářské české společnosti* — Vlastenecká hospodářská společnost česká vznikla ze Společnosti ku zvelebení hospodářství a svobodného umění v království Českém, založené r. 1770; byla rozpuštěna z moci úřední r. 1872;
- 369: *strojnický pavilon Daňkův* — Čeňka Daňka (1827—94), českého inženýra, vynálezce a průmyslníka; *Otakar Feistmantel* — český geolog a paleontolog (1848—91); zabýval se též malířstvím; *Václav Frič* — obchodník s přírodninami (1839—1903); vyvážel do celého světa a obesílal výstavy v Linci, Moskvě, Vídni i v Paříži 1889; *Červený z Králové Hradce* — viz vysv. k str. 271;
- 370: *ein czechischer Instrumentenmacher* — český výrobce hudebních nástrojů; *Presse* — Neue freie Presse, německý deník buržoasně liberálního směru; vycházel od r. 1864; *malachit* — viz vysv. k str. 238; *lazur* — lázul, viz vysv. k str. 238; *pyrop* — odrůda granátu;
- 372: *hrabě Harach* — Jan hrabě z Harrachu (1828—84); *Mařák* — Julius Edv. M. (1835—99), český krajinář; *Novopacký* — Jan N. (1821—1908), český krajinář; *Hlaváček* — Antonín H., český krajinář z 2. pol. 19. stol.; *Barvitijs* — Viktor B. (1834—1902), český malíř historických a žánrových obrazů; *Quido Mánes* — český malíř (1829—80), bratr Josefa Mánesa; *Pilz* — Vincenc P. (1816—96), český sochař; *Dvořák* — Karel D. (1837— po r. 1888), český sochař;
- 373: *napravo šíře hledím...* — parafráze veršů z Kollárova Předzpěvu k Slávy dceři: Napravo šíře hledím, nalevo zrak svůj bystře otáčím, než mé darmo oko v Slávii Slávu hledá!; *Emauzy* — míněna jarní pouť emauzská; *Slamník* — jarní lidová taneční zábava

- konaná v úterý velikonoční v hostinci Na slamníku v Bubenči; *Fidlovačka* — pražská lidová jarní slavnost pořádaná původně obuvnickým cechem v Nuslích o velikonoční středu; *Schmidt-Weißenfels* — Eduard Sch.-W. (1833—93), německý publicista; *Simon Athénský* — snad Timon, athénský misantrop doby Sokratovy; *Perikles* — athénský státník (nar. kolem r. 500 před n. l.); *Alfenus Varus* — původně obuvník, později znaný právník v době prvních římských císařů; *Hans Sachs* — německý básník (1494—1576);
- 374: *Jakub Böhme* — německý mystik (1575—1626); *Jiří Fox* — původně ovčák a švec, později kočovný kazatel, zakladatel náboženského hnutí kvakerů (1624—91); *nepřímým zakladatelem svobody...* — svým odvážným vystoupením před soudem; *švec Šimon pařížský...* *mučitel mladého Kapeta, vrah* — po popravě krále Ludvíka XVI. za Velké revoluce francouzské byl odevzdán jeho syn Ludvík XVII., zvaný revolucionáři Kapet, pařížskému ševci Šimonovi, který jej do té míry sužoval, že jako desítiletý r. 1795 zemřel; *měřit na souhotě* — zpravidla lidově měřit na mze: potírat tělo nemocného několika lžicemi pramenité vody, změřit její množství po masáži; bylo-li vody více než před masáží, byl nemocný domněle postižen souchotinami;
- 375: *Šimon Lomnický* — Š. L. z Budče (1552—1622), český básník; *Příjemné Týništi se říká...* „*prtácká*“ — míněno Týniště nad Orlicí, známé výrobou obuvi;
- 376: *také já po meči jsem z kerve ševcovské* — Nerudův děd z otcovy strany byl obuvníkem;
- 377: *Königovy rychlolisy* — Friedrich König (1775—1833), vynálezce knihtiskařského rychlolisu (1811); *Dreyseova rychlostřelná zbraň* — viz vysv. k str. 277; *kněhtisk vynalezen Němcem Janem Gensfleischem (Gutenbergem)* — Johannes Gensfleisch von Sorgenloch (1397 až 1468), syn Trila Gensfleische a Elsy z Gutenbergu; *Holandan Janszoon Koster* — Lourens Janszoon Coster (žil kolem poloviny 15. stol. v Haarlemu), vynálezce knihtisku podle domnění holandského;
- 378: *Sílu pární objevili současně v zemích různých* — Dionysos Papin — francouzský fyzik (1647—1714); Tomáš Savery — anglický vynálezce parního stroje (1650—1716); *telefon vynalezli dva mužové skoro zároveň* — Philipp Reis (1834—74), německý fyzik, r. 1861, Angličan Alexander Graham Bell, profesor fyziologie mluvidel v Bostonu, r. 1875; *náš Diviš a Američan Franklin oba vynalezli bleskosvod* — Prokop Diviš r. 1754 a Franklin r. 1760; *společník jeho Fuster* — správně Johann Fust, bohatý mohučský zlatník; *Viz poslední balkánskou válku a kongres v Berlíně* — válka rusko-turecká, ukončená mírem 18. února 1879 v Cařihradě, a německo-rakouský spolek na výboj a odboj, ujednaný téhož roku;

- ultramontánní strana* — hájící ultramontanismus, politický směr v bývalém Rakousku-Uhersku, bojující za zájmy katolické církve a papeže i proti zájmům státním a národním; *rodem Etiennů, kteří... římské a řecké klasiky tiskli a umění své také do Švýcar přenášeli* — Robert Estienne (1503—59), majitel tiskařského závodu vydávajícího vzorné tisky biblické a klasické; r. 1551 uprchl, pronásledován církevními úřady, do Ženevy; *slavným rodem Elzevirů* — především Bonaventurou Elzevierem (nar. r. 1583); *Samuel Richardson* — anglický spisovatel (1689—1761);
- 379: *začal vydávat kalendáře* — kalendář Poor Richard's Almanack vydával od r. 1732 po 25 let pod jménem Richard Saunders; *Didoty* — Ambroise Firmin D. (1790—1876) a Hyacinthe Firmin D. (1794—1880); poslední zaměstnával lidi hluchoněmé a dívky; *Bayard Taylor* — americký básník (1825—78);
- 380: *Howells* — William Dean H. (1837—99), americký novelista; *Horace Greeley* — americký žurnalista (1811—72); *Bret Harte* — Francis B. H. (1839—1902), americký spisovatel; *krobot* — druh dalačnicku; *makový „courák“* — rohlík; „*dušičky*“, „*všech svatých kosti*“ — pečené dvojité točenky ve tvaru písmene S;
- 381: *bitva u Mühlendorfu* — byla svedena v Bavorsku při řece Innu mezi vojsky Ludvíka Bavorského a Bedřicha Sličného; skončila vítězstvím Ludvíkovým;
- 382: *Claude Lorrain* — Claude Gellée, zvaný Lorrain (1600—85), francouzský malíř; *Menšikov* — Alexandr Danilovič M. (1673 až 1729), ruský státník a vojevůdce, blízký spolupracovník Petra I.; *Costenoble* — Karl Ludwig C. (1769—1837), německý herec; *Jean Reboul* — francouzský básník (1796—1864); *Benedikt XII.* — papež v letech 1334—42;
- 383: *purkmistr Bělský* — Václav B. (1818—78), r. 1863 purkmistr pražský; *k Svatému Bartoloměji* — do chudobince pro zestárlé a chudé pražské měšťany, který byl zřízen již počátkem 16. století při kostelu sv. Bartoloměje; ten stával na styku ulic Vyšehradské, Trojické a Na Slupi;
- 384: *Francouz Beaumarchais* — Pierre Augustin Caron de Beaumarchais (1732—99), francouzský autor veseloher *Lazebník sevillský* a *Figarova svatba*; Wolfgang Amadeus Mozart (1756—91) zhu-debnil *Figarovu svatbu*, Gioachino Antonio Rossini (1792—1868) *Lazebníka sevillského*;
- 385: *Ambroise Paré* — francouzský chirurg (1509—1590);
- 386: *Domenico Burchiello* — pravým jménem Domenico di San Giovanni (zemřel r. 1448), italský básník; *slavného Medicea Kosmy* — viz vysv. k str. 17; *Boccaccio* — Giovanni B. (1313—73), italský spisovatel; *Hans Folz* — správně Franz F., německý básník v 2. pol. 15. stol.; *Jacques Jasmin* — francouzský básník, autor sbírky *Las Papillotos*, psané gaskoňským nářečím (1798—1864); *Tobidáš*

- Smollet* — anglický romanopisec (1721—71); *holič Turner* — William T. (1775—1851), anglický malíř krajinář; *Richard Arkwright* — anglický mechanik a vynálezce přádelního stroje na bavlnu (1732—92); *holič Lips* — Johann Heinrich L. (1758 až 1817), německý malíř a mědirytec; *Jan Danibel Falk* — německý spisovatel (1768—1826); *Ludvík XI.* — francouzský král v letech 1461—83; vybíral si rádce a ministry z nejnižších stavů; *ruská Alžběta* — carevna Alžběta Petrovna (1709—62); *král Kristián II.* — žil v letech 1481—1559;
- 387: *holič Stanislav Staszycz* — polský politik a spisovatel (1755—1826); *Josef Hume* — anglický státník (1777—1855); *hospodská dcerka Dorla Kodweisová* — Elisabetha Dorothea Kodweisová, dívčí jméno matky německého básníka Schillera;
- 388: *Vocelův Meč a kalich* — Jan Erazim Vocel (1803—71), český básník; cyklus básní *Meč a kalich* vydal r. 1843; *brána městská u Sv. Františka* — stála u nynějšího Švermova mostu;
- 389: *Hájeek* — Václav H. z Libočan (zemřel r. 1553), český kronikář; *kronista* — kronikář; *za vpádu Pasovských* — v únoru r. 1611; *kostel svatojakubský* — na Starém Městě v Praze, založený Václavem I. r. 1232; *za vpádu Švédův* — r. 1634; *huntýř* — řezník mimo cech, dovážející maso do města; *signorie* — viz vysv. k str. 13; míněno snad spiknutí r. 1530; *Robespierre a Danton* — Maximilien Robespierre (1758—94) a Georges Danton (1759—94), vůdcové Velké francouzské revoluce; *písař Bartoš* — český kronikář v 16. stol. (zemřel r. 1535); *Pašek z Vratu* — Jan P. z V. (zemřel 1533), primátor Starého Města pražského;
- 390: *Jan Lapid* — vl. jménem Roštlapil (1816—67), český herec; *Wolsey* — rádce krále Jindřicha VIII. (1491—1547) v prvních letech jeho vlády; *Mark Akenside* — anglický lékař (1721—70); *Daniel Defoe* — anglický spisovatel (1661—1731); *Aubrey* — snad John Aubrey (1626—1700), anglický starožitník a vydavatel zkazek zvaných *Miscellanies*; *při prvním provedení Doktora Klause* — pětiaktové veselohry, jejímž autorem byl Adolf Arronge a jež měla v Praze premiéru 14. února 1879;
- 391: *Kvintin Metsis* — K. Massys (též Matsys, Metsys a Messys, 1460—1530), nizozemský malíř;
- 392: *Vulkán* — v římské mythologii bůh ohně; *Prometheus* — v řecké mythologii jeden z titánů, potrestaný bohy proto, že donesl lidstvu oheň; *Kyklopové* — v řecké mythologii vzpurní bohové s jedním okem uprostřed čela, sídlící ve vulkánech, kde prý měli dílnu kovářskou;
- 393: *Amerikán Stedman* — Edmund Clarence S. (1833—98), severo-americký spisovatel; *Němec La Roche* — Johann Laroche (1765 až 1807), groteskní komik vídeňský; *u... paláce Strozzi* — palazzo Strozzi, historická budova ve Florencii, vystavěná Filipem

- Strozzim (1426—71) a architektem Mikulášem Grossem, řečeným Caparra; *vévoda Lorenzo* — Lorenzo Medici, viz vysv. k str. 14; *Prokop Chocholoušek* — český spisovatel historických románů (1819—64); *Elibu Burritt* — americký spisovatel a sociální reformátor (1810—79); *děla, která před nedávnem hřměla... a která dnes v Trnové... zvěstují svobodubulharskou* — za války rusko-turecké ukončené mírem dne 18. února 1879 v Cařihradě; 21. února přinesly Nár. listy zprávu o svolání bulharské skupštiny v Trnové; *Nikita Demidov* — majitel železáren na Urale (1656—1725); *kovář Newcomen* — Thomas N. (1663—1729), anglický mechanik; *James Watt* — anglický mechanik a vynálezce parního stroje (1736—1819);
- 395: *marokén* — zde druh barvené kozinky;
- 396: *Florentiňan Attavante* — Marco Vante (Attavante de Attavantibus, 1452—1511), florentinský malíř miniatur; vyzdoboval knihy pro uherského krále Matyáše Korvína; *Jean Grolier, chevalier a knihvazač* — J. G., vicomte d' Aguis (1479—1565), francouzský bibliofil; *Němec Glockenthon* — člen norimberské umělecké rodiny Glockendonů (15. a 16. stol.); *Dürer* — Albrecht D. (1471—1528), německý malíř a rytec;
- 397: *Faraday* — Michael F. (1791—1867), anglický fysik a chemik; *Jacquard* — Joseph J. (1752—1834), francouzský mechanik, vynálezce pletacího stroje; *Jan Strauss* — německý hudební skladatel (1825—99); *Schirmer* — Johann Wilhelm Sch. (1807—63), německý malíř; *Pietro Aretino* — italský básník (1492—1556); *Dr. Hunter* — John H. (1728—93), anglický lékař; *George Napier* — G. Thomas N. (1784—1855), britský generál; *anglický král Karel I.* (1600—49) byl popraven pro rozpory s parlamentem 30. ledna 1649;
- 398: *ve vřkoli „města rajske vůně“*, *totiž Damašku* — v okolí města jsou růžové zahrady a myrtoví, sady granátových jabloní, oliv, fíkovníků a broskvoní; *Václav Hollar* — český rytec (1607—77); *Svatý Felix z Noly* — křesťanský kněz za vlády římského císaře Decia (249—51); *Ariadna* — v řecké mythologii bohyně úrodné půdy, dcera krétského krále Minoa a Pasifae;
- 399: *skarabea* — druh rostlinného ornamentu; *stěny granadské Alhambry* — starobylého hradu nad městem Granadou v již. Španělsku, jehož síně jsou vyzdobeny barevnými polévanými kachli; *sevillský Alcazar* — bývalý palác maurských králů v Seville v již. Španělsku; *cadizské a cordovanské mešity* — v Cadizu v jihozáp. Španělsku a v Cordově v již. Španělsku;
- 400: *majolika* — druh jemné glazurované keramiky; *záhuba Faraonova* — v moři, které se rozestoupilo, aby prošly zástupy Izraelských, a zavřelo nad vojskem egyptského vládce, Faraona, který je pronásledoval (Druhá kniha Mojžíšova, kap. 14, verš 28); *Long-*

- fellow* — Henry Wadsworth-L. (1807—82), anglický básník; r. 1879 napsal báseň *Keramos*; *Luca della Robbia* — Luca di Simone di Marco della Robbia (1399—1482), sochař a vynálezce výroby skulptur z pálené hlíny, t. zv. terakoty, s bílou nebo barevnou glazurou;
- 401: *sochař Giorgio Andreoli* — G. di Pietro Andreoli (nar. v 2. pol. 15. stol. — 1552), italský tvůrce majolik; *Bernard Palissy* — zakladatel francouzského hrnčířství (1519—89); *Alexandr Brongniart* — francouzský zoolog, zakladatel továren v Sèvres (1770—1847); *pâte sur pâte* — bílá glazura na temném porcelánu; *Josiah Wedgwood* — anglický průmyslník a zakladatel anglického průmyslu keramického (1730—95); *Augustin Hirschvogel* — německý malíř na skle, rytec a tvůrce umělecké keramiky (kolem r. 1503—69); *Jan Fr. Böttger* — Johann Friedrich B. (1685—1719), německý vynálezce míšeňského porcelánu; *kurfiřt saský Friedrich August* — F. A. II. (1797—1854), saský král, sám malíř; *Es machte Gott...* — Bůh, veliký tvůrce, udělal ze slevače zlata hrnčíře;
- 402: *kněžna Jakoba z Beyerenu* — Jakobe (1558—97), vévodkyně julišská, obžalovaná u císaře Rudolfa II. pro svůj výstřední život a před rozsudkem zardoušená; *Jacquemart* — Albert J. (1808 až 75), francouzský organisátor výstav uměleckého průmyslu a odborný spisovatel; *Karel V. podniknul proti nim velké válečné tažení* — Karel V. (1500—88), císař římský a král španělský, r. 1535 výpravou do Tunisu; *Gladstone* — William Ewart G. (1809—98), anglický státník; *Mikuláš Lehmann* — majitel uměleckého závodu a nakladatel v Praze, současník Nerudův;
- 403: *brána sv. Benedikta* — na východní hranici Starého Města v hradbách, které se táhly na místě dnešní Revoluční třídy; *trupel* — kus hrubé hmoty; *váza „Barberini“* — též Barberinská nebo Portlandská, starověká váza z modrého skla s bílými figurami, objevená koncem 16. stol. v hrobce v okolí Říma, později chovaná v Britském museu; *vévodkyně z Portlandu* — členka anglické šlechtické rodiny Bentincků (snad 1715—1800);
- 404: *Pertz* — Georg Heinrich P. (1795—1876), německý dějepisec;
- 405: *Grübel* — Johann Konrad G. (1736—1809), německý básník a umělecký klempíř; *Jeroným Cardanus* — Geronimo Cardano (1501—76), italský matematik a filosof; (*zámky*) *Chubbovy a Bramahovy* — u zámku Chubbova je zvýšena bezpečnost použitím většího počtu stavítek; u zámku Bramahova nezabírá klíč přímo do závory, nýbrž otáčí uzavíracím válečkem, jenž teprve prostřednictvím čepu pohybuje závorou; *železná ruka rytíře Götze z Berliching* — G. z Berlichingen (kolem r. 1480—1562), německý šlechtic, který přišel v bitvě o pravou ruku a dal si ji nahradit umělým mechanismem;
- 406: *Belgičan Cockerill* — John C. (1790—1840), anglický továrník

- a průmyslový podnikatel v Belgii; *Dreyse* — viz vysv. k str. 277; *Krupp* — Alfred K. (1812—87), německý průmyslník, výrobce děl; *zámečník Drake* — Friedrich D. (1805—82), německý mechanik a sochař; *zámečník Niemann* — Albert N. (1831—1917), německý operní pěvec; *zámečník Helmerding* — Karl H. (1822—91), německý komik; *berlínským Frankovským* — Frankovský, vlastním jménem Josef Franěk (1840—1901), český herec;
- 408: „*Báby i „baby“* — příklady českých lidových písní a říkadel čerpá Neruda v této práci hojně z Erbenových Prostonárodních českých písní a říkadel, některá přísloví a pořekadla uvádí podle Čelakovského Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Vysvětlivky upozorňují na tyto prameny jménem autora, za nímž následuje číslice označující stránku díla (u Erbena vydání z r. 1864, u Čelakovského z r. 1949); další údaje u Erbena přinášejí také název písně, případně též její místní původ, jsou-li u Erbena uvedeny;
- 409: *hrajou „na Hřimbabu“* — Erben, 75 (popis);
- 410: *Každá babička stará...* — Erben, 80; *londýnská Společnost biblová* — Biblické společnosti pečovaly o překlady Písma do jazyků různých národů;
- 413: *Holbein* — Hans H. (1497 nebo 1498—1543), německý malíř cyklu Tanec smrti; *Ferdinand Barth* — snad Carl B. (1782—1853), německý kreslíř a mědirytec; *Rembrandt* — Harmensz R. van Rijn (1606—69), holandský malíř; *Ch. L. Müller* — Charles Louis M. (1815—92), francouzský malíř historických obrazů; *palác Luxembourský* — původně zámek Marie Medicejské, dnes sídlo Rady republiky v Paříži; *B. Luini* — Bernardino L. (1475 až 1533), italský malíř; *Brera* — palazzo di Brera v Miláně, nyní umělecké museum a obrazárna; *Induno* — Domenico I. (1815 až 78), italský malíř;
- 414: *Řecké zákony žádaly úcty ke stáří* — v nejstarších dobách stála králi po boku rada nejváženějších mužů alespoň šedesátiletých, jejímž hlasem se král mohl řídit; *Šalamoun* — třetí král izraelský (973 až 930 př. n. l.);
- 415: *Prosím, prosím žebrotu* — Erben, 6; *vleze-li sem baba,...* — Erben, 96, Zavírání lesa, z Bydžovska;
- 416: *pekelec* — zvýšené místo za kamny nebo za pecí, zápecí; *Pepíku, Pepíku,...* — Erben, 425, Babka, z Bydžovska; *jí kořata* — Erben, 64; *sedí „ve věrteli“* — věrtel, stará dutá míra, zprav. na obilí (23, 25 l), též pivní sud o obsahu 4 věder (asi 248 l); Erben, 8; *starou babu honiti — okolo bradla — až baba padla* — Erben, 63 (bradlo — úskalí, útes); *vzal on sobě starou babu* — Erben, 8, z Hradecka; *svatba byla na korábu...* — Erben, 8; Milívsko, též Milísko, nářečně Milevsko v jižních Čechách; *V tom černým lese...* — Erben, 8;
- 417: *a z tý baby bude buben,...* — Erben, 267; *pes na ni vrčí,...* — Erben,

- 10; *kdyby v Kolodějích... přemílali staré ženy na mladé* — místní pověst vztahující se ke Kolodějím nebo Kolovči, na různých místech zaznamenaná (Český lid 14, 1905, s. 111—112);
- 418: *talmudský rabbi Jehošua* — Josua, Ješúa, nástupce Mojžíšův a izraelský vůdce; *když sníh „teprv papírkuje“* — poletuje;
- 419: *Němec Gellert* — Christian Fürchtegott G. (1715—69), německý básník, učitel Goethův; „*babi plemeno chytré*“ — Čelakovský, 374; *čím dál tím hůř...* — Čelakovský, 222; *Mistře, mistře přeucený...* — Erben, 37, říkadlo na den sv. Řehoře;
- 420: *františkán bosák Pauli* — Johannes P. (kolem 1455 — po roce 1530), německý spisovatel a kazatel, autor knihy Schimpf und Ernst, v níž osvětluje životní pravdy vypravováním střídavě rozmarným i vážným; *Až přijde máj...* — Erben, 80, Máj; *Stará baba jako žába* — Erben, 311, Bába a děvče, z Budějovicka; *Skočila baba přes rybník* — Erben, 64, říkadlo při otloukání píšťalek;
- 421: *Bauernfeld* — snad Eduard von Bauernfeld (1802—90), satirický básník německý; *souhvězdí „báby“ čili „kvočny s kuřátky“... Plejády... Alkyona* — Plejády čili Kuřátka, skupina hvězd na severní obloze v souhvězdí Býka; nejjasnější z nich je Alkyona;
- 422: *Chaucer* — Geoffrey Ch. (1340—1400), anglický básník; *Vdávala se stará baba...* — Erben, 395, Baba nevěstou, Z Kouřimska; *Těž také staré ženy...* — z epištoly sv. Pavla k Titovi, součásti Nového Zákona, kap. 2, verš 3; *Sirach* — biblická kniha, též Ecclesiasticus nebo Kniha Ježíše, syna Sirachova; *Když člověk louku kosi...* — Čelakovský, 598; *A. Rybička* — Antonín František R. (1812—99), sběratel starých památek, právník a autor díla, vztahujícího se k správě veřejné a obecní i k právu občanskému a trestnímu;
- 423: *unsre Jungfern...* — naše panny se zasnubovaly později, nevzbuzovaly závist matek, ó dobrý čas!; „*segar la vecchia*“ — řezat babu; *jux* — kratochvíle, švanda; *mi-carema* — čtvrtek třetího postního týdne, středopostí, den zábav; *U Slovanů, kde ženy měly odpradávná i osobní právo vlastnické* — viz vysv. k str. 73; *Bestužev Rjumin* — Konstantin Nikolajevič Bestužev R. (1829—97), vynikající dějepisec ruský 19. století; *Vanda polská, Tuga i Vuga horvatská* — mythické kněžny slovanské;
- 424: *Hofmannswaldau* — Christian Hofmann von Hofmannswaldau (1617—79), německý básník; *Proudhon* — Pierre Joseph P. (1809 až 65), francouzský maloburžoasní utopický socialista; „*Smích mi učinil bůh...*“ *volá Abrahamova Sára* — podle První knihy Mojžíšovy, kap. 21, verš 6, když stoletému Abrahamovi porodila v devadesáti letech syna Izáka;
- 425: *Nevdávej se, má panenko...* — Erben, 121, Nápěvy (dupák);
- 426: *Naši chtějí, abych umřel,* — Erben, 311, Bába a děvče, z Kouřimska; *Christian Weise* — německý spisovatel (1642—1708); „*find' ich nur...*“ — nalézám jen suchý list špatného půvabu; *Neber sobě,*

- můj holečku, ...* — Erben, 311, Výstraha, z Prácheňska; *Flintu nabit, babu zabít* — Erben, 395, Baba, Z Klatovska; *Mladá koza ráda líže...* — Čelakovský, 153; *Babí zabrádka dlouho netrvá* — Čelakovský, 373;
- 427: *Gerard Dow* — holandský malíř (1613—1675);
- 428: *železná bába, ježibaba, jugababa* — mythické bytosti ženské; „*Tu máš, bábo, koštěnej...*“ — Erben, 6; *kucubaba* — Erben, 110;
- 429: *Perikles* — viz vysv. k str. 373; *Thanatos* — v řecké mythologii bůh smrti; *Moirai* — v řecké mythologii bohyně sudby, údělu životního; *Kér* — v řecké mythologii démonická bytost osudu a smrti; *Parce* — Parcae, v římské mythologii bohyně osudu, sudičky; *Erinye* — v řecké mythologii bohyně, jež chránily světový řád a trestaly jeho přestupky; *Harpie* — v řecké mythologii dcery Thaumanta a Elektry, bytosti podoby lidské s křídly nebo tělem ptačím, s dívčí tváří, personifikace bouřných mračen; *Sirény* — v řecké mythologii personifikace lákavé, ale klamně mořské hladiny; *Nemesis* — v řecké mythologii personifikace citu pro spravedlnost; *Valkýry* — v severské mythologii bojovné panny, které se účastnily bojů, pomáhaly přátelům a škodily nepřítelům; *Kali, choť Šivova* — Šiva, indický bůh; *Kali*, jeho žena, též *Párvatí*, personifikace ničivé zloby; „*Ed una donna involte in veste negra*“ — přeloženo prvním veršem následujícího úryvku básně; *J. E. Veselý* — Josef Eduard V. (1826—95), český spisovatel, malíř a rytec;
- 430: *Flegra* — flegerská rovina — podle řeckého mythu bojiště gigantomachie (zápasu obrů s bohy); *Andreo Orcagna* — italský malíř, sochař a architekt (1329—76); *camposanto pisánské* — hřbitov v Pise, město v severozáp. Itálii; „*aequat inaequalia*“ — vyrovnává, co je nestejně;
- 431: *Herr doktor...* — Pan doktor si prohlédne na mně anatomii, zda je správně udělána; *Cousin* — Jean C. (asi v letech 1500—89), francouzský malíř a rytec; *Pocci* — Franz von P. (1807—76), německý malíř, básník a hudebník; *Marc Anton* — Marco Antonio Raimondi, obvykle zvaný podle křestního jména Markanton (Marcantonio, kolem r. 1475 — asi 1534), renesanční rytec; *Thomasius* — Christian T. (1655—1728), německý filosof;
- 432: *E lo mio amore l'ho mandato al diavolo* — a svou lásku jsem poslal k čertu; *David Teniers ml.* — vlámský malíř (1610—90); *Franck* — snad Frans Francken (1581—1642), vlámský malíř; *pekelný Breughel* — Pieter B. mladší (1564—1637), nizozemský malíř fantastických zjevení;
- 433: *magik* — viz vysv. k str. 115; *J. Mirycen* — nizozemský rytec 16. stol.; *Départ pour le Sabat* — odjezd na sabat, t. j. na schůzku čarodějů a čarodějnic, název Teniersova obrazu; *Goya* — Francisco José de Goya y Lucientes (1746—1828), španělský malíř

- a rytec; *Čert mně radu dal...* — Erben, 395, Bába, z Klatovska; *Inu, měl jsem bezkou holku...* — Erben, 395, Majolenka, z Čáslavska; *Jukel a brom* — Erben, 426, z Hradecka;
- 434: *Lomnický* — Šimon L. z Budče (1552 — asi 1622), český básník; *D. Teniers* — David T. starší (1582—1649), vlámský malíř; narážka na jeho obraz Průvod čarodějnic; *Richard Earlom* — anglický mědirytec (1743—1822); *Hopfer* — snad Ludwig von Hofer (1801—87), německý sochař a rytec; *Bink* — Jacob B. (1490—1568), německý rytec a malíř; *Kolíbala baba čerta...* — Erben, 425, Čertova máti, z Chrudimska;
- 435: *pověra o „inkubech“* — viz vysv. k str. 310; *i. e.* — id est, to jest;
- 436: *hej vy babice ...* — Erben, 425, Hejno babic, z Budějovicka; *když prší a slunce svítí, čert máslo vrtí* — Čelakovský, 599; *Brocken* — též Blocksberg, nejvyšší bod v pohoří Harzu (1142 m);
- 437: *Jan Buldung* — německý rytec 17. století; *Gheyn* — Jacob de G. starší (1565—1615), holandský malíř a rytec; *Inocenc VIII.* — papež v l. 1484—92; *Stará baba čarovala...* — Erben, 422, Babí čáry, z Hradecka;
- 438: *kranci* — lidově římsa, nejčastěji u peci; *Čelakovský na ni upozornil* — v básni Stasa čarodějnice v Ohlase písní českých; *Lilita* — hebrejsky Lilith, t.j. „noční“, podle rabínských tradic první manželka Adamova, s níž se stala matkou obrů a zlých duchů; potom noční strašidlo, které rdousí děti; *Rudolf Baumbach* — německý básník v 19. stol.

Za velmi účinnou pomoc při přípravě tohoto svazku děkuji pracovníkům Ústavu pro českou literaturu Břetislavu Štorkovi, který zejména provedl úplnou revisi aparátu, a oběma výkonným redaktorům Aleši Hamanovi a Rudolfu Skřečkovi.

Jaroslav Zima